

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Commentariorvm, Ac Dispvationvm, In Tertiam Partem
Divi Thomae. Tomi Qvinque**

Mysteria Vitæ Christi, Et Utrivsqve Adventvs Eivs Accurata Disputatione Ita
complectens, vt & Scholasticæ doctrinæ studiosis, & Diuini verbi
Concionatoribus vsui esse poßit

Suárez, Francisco

Moguntiaë, M.DC.XVI.

Disp. XL. De tempore paßionis & morte Domini.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94022](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94022)

capit. 4. tempore Tiberij plures ciuitates in Asia terramotu corruisse. Quem terramotum accidisse eodem die passionis Domini multi arbitrantur, ad quem videntur alluisse August. de mirabilibus sacrae Scripturae lib. 2. cap. 3. dicens: In die mortis Domini duodecim ciuitates in Thracia terramotu concidisse. Sed tamen eum terramotum non in anno Dominicae passionis: sed tredecim, vel quatuordecim annos antea accidisse, colligitur ex Euseb. in Chronico, qui terramotum illum adscribit quinto anno Tiberij: cum tamen Christus anno 18. vel. 19. eiusdem Tiberij obierit. Nihilominus tamen idem Euseb. in 18. anno Tiberij scribit haec verba: Bithinia terramotu concussa. Et in Vrbe Nyssena ad eas plurimas corruerunt, quae omnia his congruunt, quae in passione Saluatoris acciderunt. Et infra, ex Phlegonte refert, hunc terramotum Bithiniae eodem anno, & die, quo generalis solis defectio, accidisse. Itaque duo terramotus videntur accidisse in Asia tempore Tiberij, vniusque eorum in diem passionis Domini incidisse, fuit igitur mota terra in aliis regionibus extra Iudaeam. An vero tota terra contremuerit, non constat.

August.

Euseb.

Phlegon.

Tertium in morte Christi prodigium petrarum diruptio.

Hieronym.

Cyr. Ierof.

Baron.

Quartum in morte Christi prodigium sepulchrorum patefactio. Caj. Baron. D. Thom.

Cyr. Ier.

Matth. 27.

Dubium.

Responsio.

Tertium prodigium fuit petrarum diruptio. Quod aliqui existimant consequutum esse ex vehementi terramotu & petrarum concussione. Quod fieri quidem potuit: tamen Matth. hoc narrat, vt prodigium diuersum, & speciali Dei prouidentia factum ad conuincendam Iudaeorum perfidiam, & eorum corda lapidea significanda, quae tot prodigijs commota non sunt, cum tamen dura saxa scissa fuerint. Addit Hieronymus ex Euangelio Nazaraeorum, etiam superliminare templi, quod ingentis erat magnitudinis per medium diuisum fuisse, & Cyrill. Ierosolymitan. Cat. 13. refert, in monte Caluariam vsq; in hodiernam diem apparere, claresque monstrari vbi petrae scissae sint propter Christum. Praeterea, dicitur esse traditio incolarum eius loci, rupem illius montis, in qua tres cruces fixae erant, ita diuisam fuisse, vt scissio inter crucem Christi, malique latronis interiecta sit, quasi cum a Christo separans. Refert denique Baronius in Annalibus, anno 34. non solum Ierosolymis, sed in aliis etiam regionibus diruptos fuisse montes, scilicet montem Aluerniae in Hetruria, & Caeriae promontorium prope campanum litus, quod dicit constare ex traditione incolarum.

Quartum prodigium fuit sepulchrorum patefactio. Quod Caesar Baron. terramotu etiam tribuit. Sed dubitari non potest quin fuerit singulari Dei prouidentia factum ad efficaciam mortis Christi ostendendam, per quam mortua mors fuerat, & sancti erant ad immortalem vitam reuocandi. Vnde D. Thomas supra questio. 45. art. 4. ad 3. Aperta sunt monumenta ad ostendendum, quod per eius mortem mortuis vita daretur, & Cyrill. Ierosol. dicta cat. 13. Defecit (inquit) sol propter iustitiam solem, petrae scissae sunt propter spiritalem petram, sepulchra aperta sunt, & mortui surrexerunt propter eum, qui est inter mortuos liber, & emisit ipse vinculos de lacu non habente aquam. Obseruanda autem sunt verba Matthaei sic scribentis. Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt, & exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.

In quibus dubitari potest, an haec omnia acciderint statim mortuo Christo. Nam difficile est creditu, aliquem ex iis sanctis ante Christum surrexisse: e contrario vero non videtur posse dubitari, quin monumenta statim aperta fuerint simul cum terramotu, & petrarum scissione: at vero resurrectio sanctorum eodem contextu, & modo narratur. Nihilominus dicendum est, monumenta quidem fuisse aperta eodem tempore, quo terramotus fiebat, & saxorum crepitus, ac scissio. Ita enim Matth. indicat, & omnes interpretes, & sancti exponunt. Quia

Fr. Suarez tom. 2.

omnia haec signa sunt quodammodo eiusdem rationis, & inter se connexa, praesertim, si verum est, ex terramotu reliqua esse consequuta. At vero de corporibus, quae in monumentis iacebant, probabile est non surrexisse vsque ad Christi resurrectionem. Nam ipse Matth. dicit. Exiisse de monumentis post resurrectionem Christi: ita enim distinguenda, & construenda sunt verba Matth. vt habemus in Vulgata. Certum est autem simul, ac surrexerunt, exiisse de monumentis. Itaque alia verba. Et multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt, per anticipationem posita sunt, de qua re plura dicimus infra, de Christi resurrectione agentes.

Praeter haec prodigia, quae ex Euangelio habentur, narrat aliud Hiero. & Chrysostr. in Matth. Euseb. in Chronico, auditas scilicet tunc fuisse voces in templo clamantium. Migremus ex hoc loco. Sed an hoc acciderit tempore passionis, incertum est. Nam Ioseph (cuius testimonio Hieron. & Euseb. vtuntur) factum esse dicit paulo ante excidium Ierosolymitanum tempore pentecostes, vt constat ex lib. 2. de bello Iudaico c. 13. & lib. 7. ca. 21. Aliud ex Plutarcho narrat Euseb. libr. 6. de preparatione c. 9. circa insulas (quas appellat Echinas) a quibusdam Romanis ex Aegypto in Italiam nauigantibus auditam fuisse vocem gubernatori nauis praecipientem. Quando iuxta paludem fueris, annuncia Pan magnum mortuum esse. Quod cum ille fecisset, magnus gemitus auditus est quorundam discedentium ab illo loco. Quod referunt ad mortem Christi, per quam princeps huius mundi foras eiectus est. Denique Paulus Palacios super Mat. aliud prodigium refert ex reuelatione Sanctae Brigittae. Eodem momento, quo Christus expirauit, omnes homines, qui vbique terrarum erant subito quodam horrore ac timore fuisse percussos, causam illius effectus ignorantes. Sed horum, qui in Euangelio non habentur, fides sit penes auctores.

Hieronymus Chrysostr. Euseb. Ioseph.

Plutarcho Euseb.

Paul. Palacios

DISPUTATIO XL. in sex Sectiones distributa.

De tempore passionis, & mortis Domini.

Disputationem hanc in hunc locum reiecit, quoniam passioni, & morti Christi communis est. Sumus autem in ea annum, mensem, diem, & horam declaraturi, in qua Christus mortuus est. Et quoniam ex Euangelio constat mortuum esse die proximè sequenti, postquam cum discipulis cenauit, hinc etiam tractanda erit celebris illa controuersia, quo die lunae Christus cenauerit, ac mortuus fuerit. Quamobrem non poterit disputatio haec non esse caeteris prolixior.

SECTIO I.

Quo anno aetatis suae Christus Dominus diem obierit.

Inquirimus primum omnium aetatis annum, quoniam in illo cognito: & suppositis iis, quae superiori tomò de anno incarnationis Dominicae dicta sunt, facile erit intelligere, quo anno ab orbe condito fuerit mortuus. In hac ergo quaestione sex inuenio sententias, quatuor improbabiles, & iam antiquatas: duas vero probabiles, ex quatuor prioribus duae peccant per excessum, per defectum duae.

Prima est Christum excessisse quadragesimum aetatis annum. Haec docuit Irenaeus 2. lib. contra haereses. capit. 39. & 40. vbi fere quinquaginta annos aetatis Christo attribuit. August. etiam lib. 2. de doctrina Christi. c. 28. refert quosdam dixisse, Christum quadraginta

Iren.

Augustinus

Li 2 draginae

draginta sex annos vixisse, quos ex ignorantia historia lapsos dicit Et Irenæus quidem suam sententiam confirmavit: primo autoritate, & traditione quorundam præbiterorum Asiae, indicans eos à Ioanne Evangelista edoctos fuisse. Secundo id colligit ex verbis Ioann. 8. *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Nullus enim ad iuvenem triginta annorum ita loquitur, sed ad eum, qui iam non longe à quinquagesimo ætatis anno distare videtur. Tertio addit coniecturas, scilicet quia decuit Christum omnem hominis ætatem sanctificare. Præterea, quia hæc ætas provecior, honorabilior, & muneri præceptoris accommodatior erat. Hæc verò sententia ab omnibus Patribus reiecta est Quia tum ex Evangelica, tum ex humana historia falsa esse conuincitur. Primum satis constat ex ijs, quæ dicta sunt de tempore, quo Christus baptizatus est, ac prædicauit. Nam ex Evangelio constat baptizatum esse trigentesimum annum agentem, & paulo post suam prædicationem inchoasse, vt ex modo Evangelica narratione, & ex verbis Petri Act. 1. constat. Rursus non prædicauit ultra quatuor annos, præsertim à miraculo nuptiarum, vt in superioribus ostensum. Secundum declaratur, quia Christus passus est sub Pontio Pilato, vt præter Evangelicam historiam scriptit etiam Ioseph lib. 18. antiq. ca. 6. vbi Christo Domino illustre testimonium reddit. Idem verò Ioseph eod. lib. ca. 11. refert Pilatum ante Tiberij mortem Ierosolyma discessisse, ergo necesse est, vt Christi mors Tiberio imperante contingerit: Tiberius autem viginti tribus annis nondum integris imperauit, vt in omnibus historijs vulgatum est. Cui ergo trigentesimus Christi annus in XV. imperij Tiberij incidit, nullo modo potuit quadagesimum ætatis annum Christus attingere. Et hoc euidentius constabit ex sequentibus, vbi ostendemus Christum decimo octauo, vel decimo nono anno imperij Tiberij Cesaris passum esse. Fundamenta Irenæi non habent difficilem responsionem. Illorum. n. præbiterorum traditiones apocryphæ sunt, & ignota autoritatis. Illa autem verba Evangelij, *Quinquaginta annos nondum habes*, dici poterunt vitato quodam, & vulgari modo loquendi, vel certe quod Christus, ob vultus grauitatem, & corporis macerationem, ac seueram vitam, maioris ætatis appareret, quam re ipsa esset. Reliqua solutione non indigent.

Secunda sententia esse potest, Christum mortuum esse anno 34. ætatis expleto, & 35. inchoato. Quæ licet à nullo authorum, (vt reor) asseratur: videtur tamen posse colligi ex probabilibus principijs. Primum est, Christum baptizatum esse anno trigesimo ætatis expleto. Secundum post integrum annum effectisse miraculum in nuptiis. Tertium à nuptiis vsque ad mortem Christi quatuor paschata numerari à Ioanne, id est, tres anni integri, & aliquot menses. Ex ijs ergo simul sumptis necessario concluduntur triginta quatuor anni integri, & aliquot menses ætatis Christi. Nihilominus autem censo opinionem hanc improbabilem esse, quia licet ex sola historia Evangelica non possit conuinci, hanc sententiam esse falsam, & improbabilem (vt discursus factus ostendit) tamen adiuncta Græca, Romanaque historia cõmuniter recepta, nullo modo sustineri potest. Quia oportuisset Christi mortem contigisse in ducentesima tertia Olympiade, & vigesimo anno imperij Tiberij, quod non potest vlla cum probabilitate affirmari, vt videbimus. Quocirca quamuis illa tria principia singula per se probabilia sint: tamẽ omnia illa simul coniungere non est probabile, quod in rebus probabilibus sæpe euenit.

Tertia sententia est, Christum mortuum esse expleto trigesimo ætatis anno. Nam initio illius baptizatus est, & in illo prædicauit iuxta illud Isaia 61. *Vt prædicarem annum acceptabilem Domino*, & illo finito mortuus esse asseritur. Hæc fuit sententia Valentini,

& Gnosticorum, vt refert Irenæus supra, & Epiphanius. Irenæus hæref. 51. vbi eam impugnat. Et eandem sententiam tenuit Clemens Alex. lib. 1. Stromat. qui dicit expleto trigesimo anno, Christum mortuum esse, & Iulius Africanus, apud Hieronymum Daniel. 9. Refert etiam potest Lactantius lib. 4. de vera sapientia cap. 10. vbi ait Christum fuisse crucifixum anno 15. imperij Tiberij, quem fuisse trigentesimum ætatis Christi constat ex Luca. Et eodem modo errauit Tertull. lib. cõtra Iudæos capite 8. (vt notauit Eusebius in Chronico Olympiade 194.) de cuius sententia supra diximus agentes de prædicatione Christi. Et ad hanc sententiam videtur alluisse Augu. epist. 80. cum dixit. *A natiuitate Domini hodie computantur anni ferme quadringenti viginti, à resurrectione autem, vel ascensione eius annis plus minus trecenti nonaginta.* Sentit ergo à natiuitate ad resurrectionem solum triginta annos fluxisse. Sed cum Augustinus dicat, *seruè, & plus minus*, non exacte rationem temporis habuit. Quod vero idem Augustinus lib. 18. de Ciuit. capit. vltimo dicit, Christum passum esse sub consulibus Rubello Gemino, & Ruffo Gemino, quorum consulatus in annum 15. Tiberij incidit, vt constat ex historijs: videtur potius in Consulibus, quam in Christi ætate, à Tertulliano, & alijs scriptoribus deceptus.

Quarta sententia est, Christum obiisse anno trigesimo primo ætatis expleto, inchoato trigesimo secundo. Ita senserunt Seuerus Sulpitius libro secundo sacrae historij, Philastrius lib. de hæresibus capite de hæresi circa annos Christi. Atque eadem sententia tribui potest Cyrill. Alexand. Casiodoro, & Apollinari Laodæceno supra citatis in disputat. de doctrina Christi scetio. 3. quantenus dicunt, Christum duobus tantum annis prædicasse. Et tandem tradit Paulus Orosius lib. 7. Hist. cap. 4. dum inquit, Christum esse mortuum anno 17. imperij Tiberij. Sed hæc duæ sententiæ etiam sunt plane falsæ, & improbabiles. Quia repugnant Evangelio, ex quo (vt supra vidimus) euidenter concluditur, Christum cepisse prædicare post 29. annum ætatis, & vt minimum prædicasse tribus annis integris, & aliquot mensibus. Quo argumento tertia sententia euidentissime refutatur. Quarta vero al' quo modo respondere posset Christum non habuisse triginta annos expletos, quando fecit miraculum nuptiarum: postea verò solum prædicasse duobus annis: hoc enim probabile est (vt supra vidimus) sed hæc etiã non reddit illam opinionem probabilem, quia confideratis verbis Luc. c. 3. & quæ facta narratur à Christo à tempore baptismi vsque ad nuptias, non est verisimile, Christum nondum expleuisse tunc trigentesimum annum ætatis. Nam baptizatus dicitur, *Quasi annorum triginta*, & postea ieiunauit quadraginta diebus, congregauit discipulos, & cæt. Ad necessarium esse dicere, in illo primo paschate, cuius Ioannes meminit cap. 2. in quo Christus eiecit ementes & vendentes è templo, habuisse iam tunc saltem triginta annos, & tres menses: alioqui habuisset tantum viginti nouem annos, & tres annos. Quare in baptismo non habuisset viginti nouem annos integros, quia non potuit baptismus non distare ab illo paschate ultra tres menses. Quia (vt dictum est) illo tempore Christus ieiunauit, tentatus est, congregauit discipulos, fecitque miraculum nuptiarum, & alia quæ Ioannes narrat ca. 1. & 2. At vero ab illo primo paschate vsque ad mortem Christi, vt minimum fluxerint duo anni integri, quia Ioannes euidenter numerauit tria paschata, ergo nullo modo sustinere potest: quin Christus expleuerit trigentesimum secundum ætatis annum. Quod etiam ex prophana historia cum Evangelica coniuncta clare conuincitur potest, vt in sequentibus sententijs enarrandis videbimus.

Quinta ergo sententia valde probabilis est, Christum mortuum esse expleto trigesimo secundo

æta-

Euan. 8.

Act. 1.

Ioseph.

Irenæus, Epiphanius, Clemens Alex., Iulius Africanus, Hieronymus, Lactantius.

Lactantius, Tertullianus, Eusebius.

Augustinus.

Augustinus.

Seuerus Sulpitius, Philastrius, Cyrillus Alexandrinus, Casiodorus, Apollinarius.

Paulus Orosius.

Luc. 3.

Ioan. 20.

Isaia 61.

Epiphan.
Euseb.
Beda.
Niceph.
Io. Dried.

Canus.
Pereir.

Christus tri-
gesimum
quartum
annis annu
agens mori-
tur.
Beda.
Marian.
Scotus.
Onuph.
Genebr.
Caj. Baron.
Christostom.
Cedren.
Nict.
Hierony.

Pereir.

Euseb.
Beda.

etatis anno: & inchoato trigesimalotertio. Hoc sentit Epiphan. hares. 78. dicens, *Christum crucifixum esse anno trigesimo tertio sui aduentus in carne.* Et colligitur ex omnibus authoribus, qui dicunt Christum obiisse anno 18. imperij Tiberij, vt ex dicendis patebit. Illud autem affirmat Euseb. in Chronico, Beda libro de ratione temporum capit. 7. & lib. de sex etatibus, Niceph. lib. 1. hist. c. 40. Et ex recentioribus hanc sententiam defendunt Ioannes Lucidus libr. de vero die passionis Christi, Dried libr. 3. de dogmatibus tract. 3. capit. 5. 4. parte, Canus lib. 11. de locis cap. 5. & 6. & Benedictus Pereirus lib. 11. in Daniel. questio. 7. Hæc vero sententia variis modis ab ijs authoribus explicatur iuxta diuersa principia supra posita de ætate, in qua baptizatus est Christus, & de tempore, in quo prædicauit, & de anno, qui inter baptismum & miraculum nuptiarum intercessit. De quibus satis in superioribus dictum est. Nonnulla verò generalia fundamenta huius sententiæ postea expendemus.

Sexta igitur sententia, quam nos probabiliorē existimamus est, Christum Dominum mortuum esse expleto trigesimo tertio anno ætatis, annum ætatis trigesimo quartum. Hanc docet Beda lib. de ratione temporum capite 4. vbi incunctanter dicit, hanc esse Ecclesiæ fidem, quam vsu quodam, & traditione Ecclesiastica confirmat. Et eandem tenet Marianus Scotus in Chronico. Et ex recentioribus Onuphrius in Fastis, Genebrardus in Chronico, & Cæsar Baronius in Annalibus, anno 34. qui refert Chrysofo. Cedrenum, Nictam, & Hieronymum. Et hæc sententia necessario sequitur ex principiis positis à nobis in superioribus. Diximus enim Christum baptizatum esse inchoato anno trigesimo ætatis, & post annum miraculum nuptiarum edidisse, & postea numerari quatuor paschata à Ioanne, ergo necessario concluduntur triginta tres anni, & tres menses. Quia verò annus ille à baptismo ad nuptias à multis in dubium reuocatur, loco illius sumam aliud principium, quod certius existimatur etiam ab ijs scriptoribus, qui aliud negant, quique quintam sententiam defendunt: nimirum Christum aquam in vinum commutasse die sexto Ianuarij: quam esse vetustissimam traditionem, vsu, & obseruationem Ecclesiæ Catholicæ, communemque scriptorum sententiam, affirmat Benedictus Pereirus dicto libr. in Daniel. questio. 6. Neque ego reperio aliquem authorem Catholicum hoc negasse. Hinc ergo fit, Christum eo tempore, scilicet ante tredecim dies expleuisse ætatis annos. Quæro igitur, an expleuerit tunc trigessimum, & inchoauerit trigessimum primum, vel potius expleuerit vigesimum nonum, & inchoauerit trigessimum. Hoc posterius dici non potest, quia hinc sequitur fuisse baptizatum Christum duobus, vel tribus mensibus antequam expleret vigesimum nonum annum. Quia (vt supra ostendi) necessarium fuit baptismum antecedere nuptias saltem tribus, vel quatuor mensibus. Consequens autem illud omnino falsum est (vt supra vidimus) ergo necessario dicendum est primum, scilicet, Christum triginta iam annos natum in nuptiis patrasse miraculum: ergo addendo quatuor paschata, quæ numerat Ioannes, concluditur necessario prædicta ætas triginta trium annorum, & aliquot mensium. Et confirmari potest hæc sententia, computando annos Christi per Olympiades Græcorum. Ad quod suppono primo, initium Olympiadum in mense Iunio esse sumendum, vt late deducit Onuphrius libr. 1. fastorum. Suppono deinde, Christum Dominum natum esse anno 3. centesimæ nonagesimæ quartæ Olympiadis, vt supra etiam ostendimus ex Eusebio in Chronico, Beda in libro de sex etatibus, & alijs. Tertio pono Christum mortuum esse anno 4. ducentesimæ secundæ Olympiadis, quod omnes fere scriptores sine controuersia admittunt, Fr. Suarez tom. 2.

A ex Euseb. in Chronico. vbi ex Phlegonte refert miraculosam solis defectionem, in passione Domini factam, illo anno 4. ducentesimæ secundæ Olympiadis accidisse. Ex his ergo concluditur necessario prædictus annorum numerus. Nam ex centesima nonagesima quarta Olympiade Christus vixit sex menses tertij anni illius Olympiadis, & præterea annum integrum. Quia cum initium anni Olympiaci sumatur in fine Iunij, & Christus natus sit in fine Decemb. aperte concluditur natum esse in dimidio illius anni: natus est aut in tertio anno illius Olympiadis, vixit ergo anno, & dimidio illius. Sed præterea vixit octo Olympiades integras minus tribus mensibus, tot enim defunt vsque ad ducentesimam quartam, in cuius anno quarto, mense Martio, id est, nono mense illius vltimi anni Olympiaci, mortuus est Christus: octo autem Olympiades continent triginta duos annos, vt per se constat: ergo si addas annum cum dimidio, & tres menses sumas ad complendas octo Olympiades, colliges ætatem Christi triginta trium annorum, & trium mensium.

Duo verò sunt, quæ huic sententiæ maximè obstat videntur. Vnum pendet ex principiis Astronomicis, quod postea agentes de die Paschatis attingemus. Alterum oritur ex computatione secundum Romanam Chronologiam. Posuimus enim supra Christum natum esse anno 42. imperij Augusti, ac præterea diximus Augustum imperasse tantum quinquaginta sex annis, vixit ergo Christus imperante Augusto 41. annis: Sed iuxta communem fere omnium sententiam Christus mortuus est 18. anno imperij Tiberij, vt docet Euseb. in Chronico, Beda lib. de sex etatibus, & de ratione temporum, c. 7. Epiph. Marian. Scotus, & Niceph. Gregoras in Chronographia. Sed decem & octo anni supra quatuordecim reddunt triginta duos. Ostendimus item supra inter finem imperij Augusti, & initium Tiberij, nullum tempus intercessisse, ergo. Et potest hoc ipsum aliter explicari. Nam diximus supra, Christum esse baptizatum, cum inchoaret trigessimum annum: dicit autem Lucas baptizatum esse 15. anno imperij Tiberij, ergo si mortuus est 18. anno eiusdem Tiberij non potuerunt intercedere à baptismo vsque ad mortem nisi tres anni, & aliquot menses, ergo non potuit explere Christus trigessimum tertium ætatis annum.

Hæc difficultas duobus modis impediri potest. Prior est imperium Augusti computari posse à morte Iulij Cæsaris, vel à primo consulatu Augusti, & priori modo Christum natum esse quadragesimo secundo anno imperij Augusti, posteriori autem modo in quadragesimo primo. Atque ita ab illo anno vsque ad 18. imperij Tiberij fluxisse triginta tres annos integros, & aliquot menses. Hunc modum dicendi defendit Cæsar Baronius in apparatu Annalium, & anno trigesimo quarto. Sed hæc sententia nullo modo nobis probatur. Primo, quia ex illa sequitur, Christum esse baptizatum post expletum trigessimum ætatis annum, quod non consonat Evangelio. Secundo, quia iuxta hanc computationem, vel negandum est, intercessisse annum inter baptismum, & miraculum nuptiarum, vel negandum est à miraculo nuptiarum vsque ad mortem Christi fluxisse quatuor paschata: vel denique dicendum esset, Christum ultra triginta quatuor annos integros vixisse. Deinde iuxta prædictam sententiam, natiuitas Christi non in tertio: sed in secundo anno centesimæ nonagesimæ quartæ Olympiadis esset statenda, quod Eusebio repugnat, & alijs fere scriptoribus. Posterior ergo responsio fit, Christum non decimo octavo, sed decimo nono anno imperij Tiberij mortuum esse. Ita docuit Onuphrius libro 2. fastorum, Et videtur plane colligi ex Chronico Eusebii.

Phlegon.

Obiectio.

Euseb.
Beda.
Epiphan.
Marian.
Scotus.
Niceph.
Calixt.

Respons.

Christus
quo anno
Tiberij Cæsaris mor-
tuum.
Onuph.
Euseb.

Phlegon.
Baron.

sebij. Ponit enim initium imperij Tiberij, in principio anni secundi centesimæ nonagesimæ octauæ Olympiadis: mortem autem Christi in quarto anno ducentesimæ secundæ Olympiadis circa finem, vt superius explicatum est, ergo vixit Christus in imperio Tiberij decē, & nouem inchoatis annis. Nam totidem efficiunt quinque Olympiades dempto primo anno vnus, & parte postremi anni vltimæ Olympiadis. Assumptum patet ex supra dicta historia Phlegontis referentis, eclipsim mortis Christi in anno quarto ducentesimæ secundæ Olympiadis accidisse. Quo argumento pressus Baronius supra duobus modis respondet. Primo, mendosum esse locum, & legendum esse Tertio anno, vbi habetur, Quarto, quia Eusebius referens verba Phlegontis, ponit ea in tertio anno illius Olympiadis, ergo non est verisimile, ad confirmationem suæ sententiæ adduxisse historiam sibi aperte repugnantem. Secundo respondet Phlegontem non numerasse annum quartum illius Olympiadis more Græcorum: sed secundum Romanam computationem, id est, appellasse illum quartum annum, quia sub eisdem Consulibus, & eodem anno 18. imperij Tiberij, quartus annus illius Olympiadis inchoatus est, quāuis ante initium eius, atque adeo in tertio anno illius Olympiadis reuera eclipsis illa acciderit. Sed quod ad hanc posteriorem responsonem spectat, mirum mihi videtur, & incredibile, Phlegontem Græcum historiographum, & egregium Olympiadum obseruatorem (vt Eusebius testatur) ac singulos annos singularum Olympiadum distincte numerantem, Romana potius computatione, quam Græca vsum esse. Prior vero responso quam sit voluntaria, satis constat, pari enim facilitate dici posset vicio scriptoris errore irrepsisse in verba Eusebij, & vbi legitur: Decimo octauo anno imperij Tiberij legēdum esse. Decimonono. Fateor quidem apparere contradictionem in verbis Eusebij, Vnde autem orta sit, non satis reperio.

SECTIO II.

Quid fuerit Pascha Iudeorum, & quo tempore celebraretur, & ab azymorum festo quomodo differret.

Explicato anno mortis Christi, vt de mense, ac die differamus, quoniam ex Euangelio solum constat, Christum in Paschate, seu primo die Azymorum esse mortuum, necessario sumendum esse initium ab explicatione diei, in quo Iudei Pascha celebrarant. Cuius sollempnitatis fundamentum erat illa lex lata Exod. 12. Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Decima die mensis huius tollat vnusquisque agnum per familias, & domos suas, & seruabit eum vsque ad decimum quartum diem mensis eius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & edens carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactuiciu agręstibus, & comedetis festinantes. Est enim pascha, id est, transitus Domini. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam sollemnem Dominum in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis. In die primo non erit sermentum in domibus vestris. Dies prima erit sancta, atque sollempnis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis. Hæc sunt Scripturæ verba, quæ ad nostrum institutum spectant, quam nonnulla verba in eis recensendis, prætermissa sint.

In quibus exponendis primum omnium aduertendum est, duo præcepta, duæque sollempnitates, ac festa Iudeorum in eis contineri. Alterum appellatur Pascha, seu Pascha, alterum festum azymorum, quæ duo interdum confunduntur, & alterum pro altero ponitur, quia simul incipiebant: proprie ta-

Euseb.

Ioseph.
Cyril.
Beda.
Abulens.
Tolet.

men sunt reuera distincta, vt expresse docet Iosephus lib. 3. antiq. cap. 10. & notarunt Cyrill. lib. 9. in Leuit. Beda in lib. hymnorum, qui habetur tomo 1. Abul. 2. part. sui defensorij c. 3. & Francisc. Tolet. in Ioan. c. 7. annotat. 2. Sunt autem multa discrimina obseruanda inter hæc præcepta, quæ plurimum lucis huic disputationi afferent.

Primo ergo consideranda est materia, & forma horum præceptorum, & in quo consisteret vtraque dictarum festiuitatum. Nam præceptum de azymis præcipue videtur fuisse negatiuum, eiusque materia erat, vt abstineret à pane fermentato: consequenter vero, quia non poterant omnino abstinere ab esu panis, præcipiebatur esus azymi panis, non simpliciter, & absolute: sed si quis pane vti vellet. Nam si posset aliquis, & vellet illis diebus omnino à pane abstinere, & alijs cibis vti, quantum est ex vi huius præcepti, non peccaret, dummodo fermentatum non comederet. Quia Deus hoc præcepto non per se intendebat præcipere esum panis: sed designare qualitatem eius, vt per se constat. Præcipiebatur præterea hac lege, vt prima, & vltima die azymorum ab omni opere seruilis esset feriatio, & quo ad hanc partem etiam erat præceptum formaliter negatiuum, quanquam finis eius esset, vt illis diebus cultui Dei vacarent. Præter hanc vero aliquid etiam positium præcipiebatur, nimirum vt illis diebus varia sacrificia offerrentur, vt patet Numer. 28. vbi de iis diebus azymorum sic præcipitur. Dies prima venerabilis, & sancta erit, omne opus seruilis non facietis in ea, offerretisque incensum holocaustum Domino, virulos de armento duos, arrietem vnum, agnos anniculos immaculatos septem, &c. & infra. Ita facietis per singulos dies septem dierum. Et rursum. Dies quoque septimus celeberrimus, & sanctus erit vobis, omne opus seruilis non facietis in eo. De his vero sacrificiis populus participare poterat, quantum ex 2. Paral. cap. 35. colligi potest. Quamuis de hirco, qui iis diebus pro peccato offerebatur, refert Ioseph. libro 3. antiq. ca. 10. in vsum sacerdotum solitum fuisse referuari. Adde præterea, secundo die azymorum præceptum esse Leuit. 23. offerri manipulum primitiarum.

At verò aliud præceptum erat affirmatiuum, duoque præcipue continebat: primum immolationem agni: alterum, esum eius cum quibusdam circumstantiis. Primum continetur illis verbis. Immolabitque eum vniuersa multitudo Israel ad vesperam. Quod præceptum supponebat præparationem agni à decima die mensis, & conditiones agni, scilicet vt esset anniculus, & sine macula. Secundum autem continetur illis verbis. Eradens carnes nocte illa ossas igni, & azymos panes, &c. Vnde in hac lege licet directè præcipitur esus agni, & lactucarum agręstium, & alia circumstantiæ, ita & vsum azymorum: consequenter vero prohibentur illo præcepto quædam alia, scilicet vt nihil crudum vel coctum aqua comederetur, &c. Et in hac posteriori parte huius præcepti nulla est difficultas, comederetur enim agnus in singulis domibus, & ab omnibus tam sacerdotibus, quam laicis.

At vero in priori parte difficile est explicatu, vbi & à quibus offerendum esset illud sacrificium agni, id est, an in templo, & à sacerdotibus, nec ne. Et est ratio dubij, quia Exod. duodecimo, nulla facta mentione sacerdotum dicitur. Immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & sument de sanguine eius, & ponent super vtrumque postem, ac in superliminibus domorum. Quibus verbis indicatur in singulis domibus, & à quolibet è populo fore sacrificandum. Vnde Philo. libro 3. de vita Moysis, sic scribit. Eius mensis luna decima quarta sub ipsum tempus, quo luna suum orbem solet complere lumine, celebratur migrationis publicæ festiuitas, quam Chaldaicè Pascha nominant. Quo tempore, non vt alias plebei homines victimas adducunt ad altare maclandas à Sacerdotibus, sed, iubente

Celebrat
Pascha. &
festum azymorum
longe
diuersa.Num. 28.
2. Para 35.
Ioseph.
Leuit. 23.

Dabium

Exod. 12.

Philo.

Irga

lege, tota gens sacrificat, dum pro se quisque mactat hostiam propriis manibus. Et libr. de Decalog. numerando dies festos, inquit. Et quod patria Hebraeorum lingua Phase dicitur, quando populariter singuli sacrificant non expectatur Sacerdotibus, nisi permissu legis fungentes sacerdotio quot annu per vnum diem destinatum huic negotio. Idem indicat Iosephus 2. Antiquitatum capit. 6. alias 10. *Quarta decima* (inquit) die omnes ad exitum animati sacrificabant: & infra, Vnde nunc solenne nobis manet idem sacrificium, quam solennitatem vocamus Pascha. Et addi potest coniectura, quia cum agnus esset mactandus luna decima quarta ad vesperam, & statim esset comedendus, fieri non poterat, vt tot agnorum millia quot pro vniuerso populo Israel erant necessaria, in templo, & per manus sacerdotum, tam breui tempore mactarentur.

In contrarium verò est, quia de ratione sacrificij est, vt à sacerdote sacrificetur, & super altare offeratur: quod in lege veteri non erat extra templi Ierosolymitanum, & idem non poterat extra illud sacrificia offerri: sed hæc agni mactatio erat verum sacrificium, quod satis constat ex citatis locis, ergo necesse erat, vt per Sacerdotes offerretur.

Dicitur fortasse (quod supra indicat Philo) permissu legis datam esse omni populo potestatem sacrificandi agnum Paschalem. Sed si hoc ita esset, omnes Israelitæ possent dici verè sacerdotes, & communis plebs tantum differret à Sacerdotibus Leuiticis (vt ita dicam) secundum magis & minus: non tamen in vera, ac propria ratione sacerdotij. Quia ad verum Sacerdotium satis est potestas sacrificandi, siue vnum, siue plura sacrificia: Sicut in lege noua verum sacerdotium est, quamuis ad vnum tantum sacrificium ordinetur. Et quamuis diuina lege statutum esset, vt hoc sacrificium semel in anno offerretur, nihilominus verus esset Sacerdos, qui potestatem illud offerendi haberet: ergo similiter omnes qui habebant potestatem offerendi semel in anno sacrificium agni, erant verè sacerdotes. Consequens autem est falsum, quia, vt Paulus ait ad Hebræos septimo. *Extra tribunal Leui nihil Moyse de Sacerdotibus loquutus est.* Et confirmari potest hæc pars ex primo Esdræ sexto. *Fecerunt filij Israel transmigrationis Pascha, decima quarta die mensis primi. Purificati enim fuerant Sacerdotes, & Leuitæ, quasi vnus, omnes mundi: ad immolandum Pascha vniuersis filiis transmigrationis: & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi, & comederunt filij Israel, qui reuersi fuerunt de transmigratione.* Ex quo loco habetur Sacerdotes immolasse Phase pro omni populo, erat ergo hic communis, & vnicuique ritus sacrificandi Phase, quia non est verisimile Esdræ, qui volebat antiquum ritum instaurare, nouum introduxisse.

Nec dici potest, Pascha hoc loco significare reliqua sacrificia, quæ septem diebus azymorum immolabantur. Tum quia hæc non cedebant in vsum populi: sed sacerdotum: at verò de illo Paschate subditur, *Et comederunt filij Israel:* illud ergo ibidem Pascha, quod à filiis Israel comedebatur, id est agnus à Sacerdotibus fuerat immolatum. Tum etiam quia aperte ibi distinguitur vtrumque festum Paschæ, & azymorum, & in citatis verbis solum de Paschate facta erat mentio: postea verò subditur, *Et fecerunt solennitatem Azymorum.* Tandem hoc ipsum confirmatur, quia (vt ex locis supra citatis colligitur) agnus non poterat nisi in templo Ierosolymitano immolari: hoc enim significare videntur illa verba, *Sed in loco, quem legerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi.* Huiusmodi enim locus non potest proprie dici tota ciuitas Ierosolymitana, quia non erat illa locus specialiter electus, vt nomen Dei in ea specialiter habitaret, nisi ratione templi. Quia eodem modo, quo habitabat in ea ciuitate, scilicet, quia ibi habitabant fideles cultores Dei, habitabat etiam

A in reliquis ciuitatibus, & populis Israeliticis, ergo, cum specialiter designatur locus in quo habitabat Deus, templum intelligitur: ibi ergo erat sacrificandus agnus: ergo per manus sacerdotum erat sacrificandus.

In hac re diuersæ sunt sententiæ inter recentiores, quamuis nullus ex professo eam disputet. Claudius Sainctes, 1. repetitione Eucharist. capit. 7. docet morem Iudæorum fuisse deferendi ad templum agnos, vt ibi iugularentur, & viscera separatim adolerentur opera sacerdotum, & postea in singulis domibus assari, & comedi fuisse solitos. At verò Marcellus libr. de tempore horarum canonicarum capitulo 71. numer. 11. dicit illud sacrificium populariter peragi solitum esse non expectatis sacerdotibus. Et idem sentit Robertus Bellarminus libr. 1. de Mis-

B sa capit. septimo, dum ait agnum solitum fuisse immolari in singulis domibus, patre familias per se immolante, & reliquis per illum. Et hanc sententiam prius docuit Dionysius Carthusianus. 2. Paralipomen. capit. 30. & 25. Ex quibus locis videtur plurimum hæc sententia suaderi. Nam illo cap. 30. sic dicitur. *Immolauerunt autem phase decima quarta die mensis secundi, Sacerdotes quoque, atque Leuitæ tandem sanctificati obrulerunt holocausta in domo Domini.* Vbi distinctio fit inter immolationem phase, & aliorum holocaustorum. Et hæc tribuitur sacerdotibus & dicitur facta in domo Domini, non vero illa: sed absolute tribuitur filiis Israel. Et infra dicitur, *Leuitas immolasse phase pro ijs, qui non potuerunt sanctificari Domino, multa enim turba sanctificata non erat.* In quo indicatur (vt Dionysius notat) turbam, seu quemlibet de populo potuisse immolare phase: indignis tamen sanctificatione legali. Et ideo hac deficiente Leuitas hoc munus obijisse: cum tamen ad eos etiam non pertineret alia sacrificia offerre: sed ad sacerdotes.

Quocirca hæc sententia sicut communior, ita & probabilior videtur. Et alia Scripturæ testimonia, quæ in contrarium afferebantur, facilem habent expositionem. Nam priori rectè intelliguntur sub nomine Pascha, comprehendi omnia sacrificia, quæ illis diebus fiebant, tam sacrificium agni, quam alia holocausta, & sacrificia, ex quibus aliquid etiam in vsum populi cedebat. In posteriori verò per locum à Deo electum in quo nomen eius habitaret, præcipue quidem intelligitur templum Ierosolymitanum, non tamen solum: sed etiam comprehendi potest tota ciuitas Ierosolymitana, quæ hoc speciali privilegio gaudebat, vt diuinum templum intra se haberet. Quamquam autem non oporteret hoc sacrificium in templo offerri, nihilominus specialiter electa est Ierosolyma, vel propter mysterium, quia verus agnus in ea sacrificandus erat, vel certè, vt in ea solennitate omnes Israelitæ Ierosolymis conuenerent, & in templo adorarent, ac alia sacrificia offerrent. Illa verò difficultas præcipua de sacerdotio ita expedienda videtur, vt concedamus quoad illum actum quemlibet de populo, vel (quod verisimilius est) vniuersumque familiæ caput constitutum esse à Deo, vt sacerdotem idoneum ad hoc sacrificium offerendum: illud verò sacerdotium non fuisse proprie leuiticum, & legale: sed potius simile illi sacerdotio, quod in lege naturæ erat. Quod inde etiam confirmari potest, quia etiam ipsum sacrificium agni paschalis extra sacrificia legalia & illis quodammodo reputabatur antiquius: sicut & sacramentum circumcisionis Sacramentis legalibus erat vetustius. Sicut enim hoc fuit institutum ante legem latam, ita & illud: Nam quod non tanto tempore antecesserit, nihil refert. Vnde Ieremia septimo simpliciter dicit Deus, *Non sum loquutus cum Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Egypti de verbo holocaustatum, & v. c. marum.* Quod necessarid intelligendum est de holocaustis, & vici.

Claudius

Marcell.

Bellarmin.

Dio. Chas.

2 Para 30.

Dionys.

Sacrificij, ad qui paschalis minister quis.

Ierem. 7.

Ioseph.

Hebr. 7.

1. Esd. 6.

Hieronym.
Greg. Pap.
August.
Anast.

& victimis legalibus. Nam (vt notat Hieronym. ibi & Clemens libr. 6. Const. capitul. 20. & Augustin. libro questionum vtriusque testamenti. q. 13. & Anastasius libr. questionum Sacrae Scripturae quest. 50.) illa sacrificia legalia non fuerunt propter se intenta à Deo: sed vt populum ad idololatriam propensum, ab illa reuocaret, & ideo inquit Deus se non dedisse illa sacrificia à principio, sed post adorationem vituli. At verò hoc sacrificium agni à principio in ipso exitu datum est, quia per se institutum est in memoriam suscepti beneficii, & in singularem, & insignem figuram passionis Christi, & sacrificij nouae legis, & ideo non habuit omnes condiciones sacrificij legalis: sed retinuit quandam amplitudinem sacrificij legis naturae tam in loco vbi offerri poterat, quam in sacerdotio: atque in vtroque perfectior ratio figura seruata est. Nam Christi sacrificium non erat in templo Ierosolymitano offerendum. Quia crux Christi, non templi futura erat ara, sed mundi: vt ait Leo Papa sermo. 8. de Passione. Et sacrificium legis nouae non in vno tantum templo offerendum erat: sed in vniuersa Ecclesia, quam ciuitas Ierosolymitana representabat, neque à sacerdotibus definiti generis: sed ex quavis familia fidelium assumi possunt, & ordinari, vt sint in singulis Ecclesiis veluti Patres fami-
has domus, vt pro vniuerso populo possint immaculatum agnum offerre.

Phase Ierosolymis tantum celebre.
Deut. 16.

Haecenus dictum est de prima differentia inter has solennitates. Ex quibus colligi potest secunda circumstantia loci desumpta, quia Phase solum Ierosolymis poterat celebrari, postquam populus terram promissionis ingressus est: azyma verò in omni loco etiam extra Ierusalem edendum erat, vt colligitur ex Deuteronom. 16. prius enim dicitur. *Immolabisque Phase Domino Deo tuo in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi.* Infra verò subditur, *Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus.* Et infra. *Non poteris immolare Phase in quolibet vrbium tuarum, quae Dominus Deus tuus daturus est tibi: sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi.* Et idem colligitur ex Exod. duo decimo, & 4. Reg. 23. Et ex Euangelio non obscure colligitur, ad celebrandum Pascha omnes solitos fuisse ascendere in Ierusalem. Vnde etiam nunc Iudei, licet Phase celebrare non audeant extra Ierusalem: dies tamen azymorum obseruant. Distinguere tamen oportet in hoc festo azymorum id quod in eo erat per modum praeccepti negatiui, vel affirmatiui. Nam quoad illud primum obseruandum erat à Iudaeis vbique terrarum: quoad secundum verò, id est quoad sacrificia, quae illis diebus offerebantur, non poterat extra templum Ierosolymitanum obseruari, quia legalia sacrificia non poterant nisi in Ierosolymitano templo offerri.

Tempus paschae azymorum.

Exod. 12.
Leuit. 23.
Deut. 16.

Tertia differentia, & (quae ad rem nostram maxime spectat) est in circumstantia temporis. Nam festum Paschae, vno tantum die, eoque non integro, scilicet decima quarta luna primi mensis ad vespeream celebrabatur, vt constat ex Exod. 12. Leuiti. 23. Deuteronom. 16. & alijs locis: At verò dies azymorum per septem dies integros durabat, quorum initium sumebatur ab eadem vespere decimae quartae lunae, & vsque ad vigesimum primum protrahabantur. Et quoniam haec posterior pars clarior est, solum est in ea aduertendum, festum azymorum, proprie cepisse celebrari decima quinta luna primi mensis, vt patet Leuiti. 23. *Mense primo, quarta decima die mensis ad vespeream Phase Domini est, & quinta decima die mensis huius solennitas azymorum Domini est.* Et hoc modo sumpto initio azymorum septem dies eius festiuitatis numerantur, vt ibidem dicitur, & Exod. 12. & 34. & Numer. 28. & Deuteronom. 16. Neque refert, quod ibidem dicitur. *Sex diebus comedes azyma, & in die septima, quae collata est Domini Dei tui, non facies opus.* Nam haec dies septima distincte ab alijs

Exod. 12. & 34.
Numer. 28.
Deut. 16.

numeratur, non quia non esset etiam dies azymorum (vt paulò antea in eodem capite dictum fuerat) sed quia sanctior, & celebrior erat alijs diebus vt Leuitic. 23. dicitur. At verò, quia festa Iudaeorum incipiebant à vespere praecedentis diei, iuxta illud Leuitici. 23. *A vespere vsque ad vespeream celebrabitis Sabbath vestrà:* hinc fieri aliquando solet, vt etiam decima quarta luna diebus azymorum annumeretur, quia ad vespeream illius incipiebant Iudaei à fermentato abstinere. Et hoc modo Matth. 26. dicitur. *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, Vbi vis poremus tibi comedere Pascha? Quod non potuit fieri decima quinta luna: sed decima quarta ante vespeream, quia in vespere illius diei comedendus erat agnus. Vocatur ergo prima dies azymorum ipsa decima quarta luna. Quod clarum etiam est apud Marcum capit. decimo quarto, dicentem. *Et primo die azymorum quando Pascha immolabant.* Et eodem sensu dixit Lucas capit. vigesimo secundo. *Appropinquabat autem dies festus azymorum, quid dicitur Pascha.* Et ita intellexit haec loca Augustinus epistol. 86. ad Casulanum. Et egregie confirmatur ex Iosepho libro secundo, antiquitat. capit. quinto alias 13. in fine, dicente. *Quapropter in memoriam eius inopia festa per octo dies celebramus, quos vocamus azymorum.* Quod non aduerfatur scripturis supra citatis, quia in illis diebus decimam quartam lunam comprehendit, quae propter rationem supra dictam, *Prima dies azymorum*, interdum vocatur.*

Leuit. 23.

Festiuitatis iudaeorum à vespere vsque ad vespeream.
Leuit. 23.
Matth. 26.

Mar. 14.
Luc. 22.

August. Ioseph.

Circa alteram verò partem de tempore festiuitatis Phase distinguenda sunt duae actiones, quae in illa solennitate fiebant. Altera erat immolatio agni: altera eiusdem eius. De hac posteriori comperitum est, debuisse fieri luna 14. in fine eius, noctis tempore quando iam luna 15. inceperat. Ita sentit Beda Luc. 22. Lyranus, Abulenf. & alij. Exod. 12. Et colligitur ex verbis illis, Exod. 12. *Et edent carnes nocte illa assigni, nocte ergo erat agnus comedendus: illa autem nox proximè antecessit diem decimum quintum, vt constat Exod. 12. Quod inde etiam confirmatur, quia ab eo tempore, quo agnus edebatur, incipiebant azyma, & fermentum erat prohibitum, non erat autem prohibitum vsque ad noctem 14. lunae, quando iam 15. incipiebat. Alias si tota die decimae quartae lunae esset prohibitum fermentum, non fuissent tantum 7. sed 8. integri dies azymorum, quia die 21. finiebantur: hoc autem aperte repugnat scripturae. Vnde in lib. Paschim, seu Paschatum, (vt Iansenius refert cap. 144. Concord.) ferunt Iudaei consuetudinem suam fuisse, vt in fine 14. diei fermentum inquirerent ad lumen lucernae, quia scilicet ea nocte incipiebat esse prohibitum, & ideo antequam comederent agnum cum azymis diligenter scrutabantur domos, ne aliquid fermenti remaneret. Quota vero hora noctis teneretur Iudaei manducare agnum, illud solum mihi videtur certum, debuisse manducari ante dimidium noctem. Tum quia (vt legimus 12. Exod.) Angelus, in nocte medio percussit omne primogenitum in terra Aegypti primogenitis Iudaeorum exceptis. Et subditur inferius. *Nox ista est obseruabilis Domino, hanc obseruare debent omnes filij Israel.* Vbi Lyranus hoc indicat, Tum etiam quia si post mediam noctem comederetur, iam non decima quarta, sed potius die decima quinta comederetur. Et fortasse propter hanc causam, quamuis eadem vespere seu nox esset finis 14. lunae, & initium decimae quintae, non dicitur agnus comedendus in decima quinta luna, sed in decima quarta, quia non comederetur in illa, quatenus iuxta festorum computationem, ad decimam quintam pertinebat: sed quatenus erat pars illius diei naturalis, qui in 14. luna inceperat. Itaque propter has causas verisimiliter videtur ante mediam noctem debuisse agnum manducari. At verò à principio*

Beda.
Nic. Lyr.
Abulenf.
Exod. 12.

Iansen.

Exod. 12.

Lyr.

cipio noctis ad mediam vsq; liberu erat, vt qua vel-
lent hora cenare possent, quia nulla hac de re per le-
gem inuenitur temporis facta definitio.

De tempore autem, in quo altera actio, scilicet ag-
ni immolatio facienda erat, multiplex est opinio.
Prima est Claudij repetitione. 8. capit. 7 qui dicit,
tempus immolandi agnum comprehendisse totum
diem decimæ quartæ lunæ, vsq; ad vesperam, quæ
ingruebat lunæ decimæ quintæ, ita vt celebritas ag-
ni paschalis diem quartum decimum, & noctem
decimi quinti occuparet, illum quidem ad immo-
lationem, hanc vero ad esum. Cuius fundamen-
tum postea examinabimus. Hæc tamen sententia
singularis est, & à nemine (vt opinor) antiquorum
asseritur, nec vllum in scriptura habet fundamen-
tum, quin potius illi repugnat. Nam Exod. 12. & alijs
locis, vbi de hac festiuitate sermo est, semper dicitur

Claudij.

Exod. 12.

Vespere deci-
ma quarta
lunæ agni
paschalis
immolatur.

Joseph.
Gelen.

Dubium.

Respons.

Exod. 12.

Joseph.

Obiectio.

Exod. 12.

Conso.

immolandum esse agnum 14. luna ad vesperam, vbi
particula ad vesperam, non dicit terminum ad quem,
vsq; licebat immolare: sed potius designat horam,
& tempus in quo id faciendum erat, vt ex ipsis ver-
bis planè constat, & omnes expositores ibi interpret-
tantur. Certum ergò videtur ad vesperam decimæ
quartæ lunæ debuisse agnum immolari. Duplex au-
tem vespera illius diei distingui potest, altera quæ e-
rat initium illius diei, & finis decimæ tertie lunæ, al-
tera in qua decima quarta luna vergebat ad exitum,
& imminere decima quinta. Dubitari ergo potest
de quo vespere intelligendum hoc sit. Et ratio dubij
est, quia Iosephus lib. 2. antiquit. cap. 5. iuxta versio-
nem Gelenij, sic inquit, *Illuc sente quarta decima om-
nes ad exitum animam sacrificabant*, dicitur autem de-
cima quarta illucescere, quando incipit. Vnde alia
versio habet. *Cum autem instaret decima quarta dies.*
Dicendum verò est sine vlla dubitatione, hoc præ-
ceptum intelligendum esse de posteriori vespera,
quando iam luna decima quarta ad exitum tende-
bat. Ita docent Beda, Abulens. & Lyranus supra. Et
colligitur ex Cyrillo, & alijs, qui dicunt festum azy-
morum in ipsamet pascha celebritate inchoari. Et
probat ex 12. Exodi, & alijs locis in quibus institu-
tionis huius festi sit mentio. Illa enim verba *Decima
quarta luna ad vesperam*, hoc propriè significant. Item
dies azymorum durabant vsque ad vigesimum pri-
mum diem ad vesperam, vt dicitur Exod. 12. quod
necesse est intelligi de vltimo vespere, in quo finitur
dies vigesimus primus, nam totus ille dies erat cele-
berrimus, atque sanctissimus: ergo incipiebant dies
azymorum die decimo quinto à primo vespere e-
ius, ergo in eodem vespere celebrandum erat Pas-
cha. Nam hæc duæ festiuitates ita iungebantur inter
se, vt vnus initium esset finis alterius. Quod etiam
inde confirmatur, quia populus Israeliticus eadem
nocte, qua Pascha celebrauit, eductus ex Ægypto
est, seu initio diei sequentis, iuxta illud Exo.
12. *In eadem ipsa die educam exercitum vestrum de terra
Ægypti*: eductus autem fuit die decimo quinto, vt ex
eodem loco colligitur. Ideo enim singulariter præ-
cipitur, vt illa dies sit solennis, & expressè docet Io-
sephus libro secundo antiq. capit. 5. alias 13. ergo co-
medit Pascha & immolauit Pascha in vespera proxi-
mè antecedenti, ergo deinceps in eadem celebran-
dum fuit.

Et ratio dubij est, quia Iosephus lib. 2. antiquit. cap. 5. iuxta versio-
nem Gelenij, sic inquit, *Illuc sente quarta decima om-
nes ad exitum animam sacrificabant*, dicitur autem de-
cima quarta illucescere, quando incipit. Vnde alia
versio habet. *Cum autem instaret decima quarta dies.*
Dicendum verò est sine vlla dubitatione, hoc præ-
ceptum intelligendum esse de posteriori vespera,
quando iam luna decima quarta ad exitum tende-
bat. Ita docent Beda, Abulens. & Lyranus supra. Et
colligitur ex Cyrillo, & alijs, qui dicunt festum azy-
morum in ipsamet pascha celebritate inchoari. Et
probat ex 12. Exodi, & alijs locis in quibus institu-
tionis huius festi sit mentio. Illa enim verba *Decima
quarta luna ad vesperam*, hoc propriè significant. Item
dies azymorum durabant vsque ad vigesimum pri-
mum diem ad vesperam, vt dicitur Exod. 12. quod
necesse est intelligi de vltimo vespere, in quo finitur
dies vigesimus primus, nam totus ille dies erat cele-
berrimus, atque sanctissimus: ergo incipiebant dies
azymorum die decimo quinto à primo vespere e-
ius, ergo in eodem vespere celebrandum erat Pas-
cha. Nam hæc duæ festiuitates ita iungebantur inter
se, vt vnus initium esset finis alterius. Quod etiam
inde confirmatur, quia populus Israeliticus eadem
nocte, qua Pascha celebrauit, eductus ex Ægypto
est, seu initio diei sequentis, iuxta illud Exo.
12. *In eadem ipsa die educam exercitum vestrum de terra
Ægypti*: eductus autem fuit die decimo quinto, vt ex
eodem loco colligitur. Ideo enim singulariter præ-
cipitur, vt illa dies sit solennis, & expressè docet Io-
sephus libro secundo antiq. capit. 5. alias 13. ergo co-
medit Pascha & immolauit Pascha in vespera proxi-
mè antecedenti, ergo deinceps in eadem celebran-
dum fuit.

Dicit aliquis his rationibus rectè probari agnum
fuisse comedendum nocte proximè præcedente diei
decimum quintum (sicut supra etiam tradidimus)
nihil verò concludere de immolatione. Poterat e-
nim agnus immolari in principio lunæ decimæ
quartæ ad vesperam, & referuari vsque ad diem se-
quentem, vt in nocte comederetur. Sed hoc planè
repugnat verbis Exod. 12. *Immolabit eum vniversa mul-
tudo filiorum Israel ad vesperam, & edent carnes nocte
illa assas igni*. Ex quibus aperte colligitur, post immo-
lationem in nocte proximè sequenti comedendum
fuisse agnum, at verò si potuisset immolari in prio-

ri vespere, oportuisset noctem vnã, & diem inte-
grum interijci ab agni immolatione vsque ad eius
esum. Rursus solo vno vespere licebat agnum im-
molari, ergo hic erat finis lunæ decimæ quartæ, non
autem eius initium. Nam si in priori licuisset, certè
etiam liceret in posteriori, quin potius toto illo die
integro. Sit ergò certum immolandum fuisse agnũ
ad vesperam, quando luna decima quarta ad exitum
tendebat.

Neg; Iosephus loco supra citato nobis aduersatur.
Nam verb. Græca non significant initium, seu finem
diei, sed tantum præsentiam, seu existentiam eius.
Sic enim habent. *εὐσάδης die τῆς τῶδ' αὐτῆς τῆς τῶδ' αὐτῆς*,
quæ ad litteram verti possunt, *cum adisset decima quarta
luna*. His adde Epiphani. hæref. 50. dicentem à de-
cimo die mensis, quando agnus præparabatur, vsq;
ad diem decimam quartam, in qua comedeatur,
solitos fuisse Iudæos quinque diebus ieiunare, quod
non posset esse verum, nisi agnus comederetur in
fine diei decimæ quartæ. Vnde quod Alexan. Alen-
sis dicit 4. p. q. 100. memb. 3. artic. 3. Iudæos solitos
esse ieiunare septem dies, vt se præpararent ad esum
agni, nõ video, quo fundamento dictum sit. De hac
verò re plenius disputatum est infra in 3. tom. disp.
41. Sect. 1.

Sed adhuc superest explicandum, quæ sit ista ve-
spere, & quando inciperet, finireturque, & quot diei
horas comprehenderet. Quam rem difficilem red-
didit Hebraica lectio, præsertim Leuitic. 22. quæ sic
habet, *Inter duas vespervas*, vel (vt Septuaginta verte-
runt) *inter med. um vespervarum*, Ex quibus verbis col-
ligi videtur plures fuisse vespervas, & tempore inter-
medio Pascha fuisse immolandum. Quæ autem fu-
erint hæc vespere explicatu difficile est, & ideo de ea
re multa traduntur ab expositoribus eius loci, vt vi-
dere licet in catena Lypomani Genef. 1. & Exod. 12. Lypomani
& Abulens. Caietan. & Oleastro in Exod. & Leuit.
& in Iansen. capit. 129. Concordiæ, & Hieronymo
Vielmo in opere sex dierum, lect. 11. & Marcello
Francolino dicto lib. de horis Canonicis c. 18. 19. 20.
& 44. Quidam ergo duas dixerunt esse vespervas, a-
liam solis, quæ est in occasu solis, aliam totius diurni
luminis, quæ est in principio noctis, quando iam om-
nino finitur crepusculum pomeridianum. Iuxta
quam expositionem tempus intermedium duarum
vesperarum, erit solum ipsum crepusculum noctur-
num, quod vix durat vnus horæ tempore, & hoc
significant Lypomanus & Oleaster supra. Cui ex-
positioni fauet in primis locus ille Deuter. 16. *Immo-
labis Pascha vespere ad solis occasum*, quando egressus es de
Ægypto, fauet etiam proprietates ipsius vocis, dictus
enim *vesper* est ab stella illa, quæ *Vesper* appellatur, &
sole recedente apparere incipit, vt ex Plinio colligi-
tur lib. 12. capit. 8. & Macrobio lib. 1. saturnalium, ca-
pit. 35.

Alijs verò illud tempus nimium breue visum est
ad immolandum, assandum, parandumq; agnum,
vt statim in principio noctis, si vellent, possent il-
lum manducare, cum tamen de Christo Domino
scriptum sit Matth. 26. *Vespere autem facto discumbebat
cum discipulis suis*, quod intelligendum videtur de se-
cundo vespere, seu de principio noctis, & ideo dix-
erunt primam vesperam incipere à meridie, quando
sol incipit declinare, secundam verò ab occasu so-
lis, atque ita medium vespervarum esse totum po-
meridianum tempus, quod Græce *ἡμερῆς*, Hispanicè
la tarde, appellatur. Iuxtaquam interpretationem ag-
nus poterat immolari post meridiem, quacumq;
hora vsque ad noctem. Et hæc sententia placuit Ian-
senio, estq; probabilis, quamuis illa vespervarum ac-
ceptio nimis sit lata, nec in scriptura habeat suffici-
ens fundamentum.

Et ideo satis probabile videtur (quod alij existi-
mant) primam vesperam solitam esse incipere se-
cunda, vel tertia hora post meridiem, quæ nona hora
olun

Leuit. 23.

Lypomani
Abulens.
Caietan.
Oleastro
Iansen
Hie. Vireli
Mara. Erasm.

Deut. 16.
Plini.
Macrobi.

Vesperis nomine apud Hebraeos quid significatur.

Matth. 14.

Mar. 6.

Deut. 16.

Caietan. Nic. Tyr. Abulens.

Iosephi.

Festivitas azymorum cur instituta

Deut. 16.

Dies azymorum unde dicitur.

Leuit. 23.

olim dicebatur, atque ita tempus medium inter duas vespertas incepisse ab hora nona, & durasse vsque ad noctem, quæ interdum etiam nomine vespertis, significatur, saltem quoad eius primam partem. Quæ interpretatio consentanea est vsui huius vocis, vt colligi potest ex Matth. 14. vbi sic dicitur. *Vespere autem factis, accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & hora iam præterijt, &c.* Quo loco nomine vespertis significatur hora secunda, vel tertia à meridie, quia neque verisimile fuisse ipsum meridianum tempus: quando solet esse ordinaria hora prandij, cum dicat. *Et hora iam præterijt, Et Marcus cap. 6. Cum iam hora multa feret.* Neque etiam credi potest transactam fuisse horam prandij vltra duas, vel tres horas, erat ergo sine dubio multo ante occasum solis, Vnde Lucas c. 9. clarius dixit. *Dies autem cæperat declinare.* Postea verò Christus fecit miraculum quinque panum, & postquam omnes pransi sunt, dimisit turbam, dimissa autem turba ascendit in montem ad orandum, & postea subdit Matt. *Vespere autem facto solus erat ibi.* Vbi necesse est nomine vespertis occasum solis, vel primam noctis partem significari. Ergo tempus inter vespertas rectissime interpretatur tempus illud ab hora nona, vsque ad occasum solis, seu vsque ad perfectum luminis recessum. Iuxta quam interpretationem, illud Deuteronom. 16. *Immolabis phase vespere ad solis occasum,* exponendum est non post solis occasum: sed quando iam sol tendit ad occasum. Et ita etiam optime quadrat figura cum re representata. Nam Christus Dominus paulo post horam nonam mortuus est, qua hora agnus incipiebat immolari. Atque hanc sententiam amplectitur Caiet. Exodi 12. vbi Lyran. parum discrepat, qui dicit incepisse ab hora septima. Et in eam magis inclinat Abulens. 2. par. defens. cap. 3. Et si dicat Iudæos extendisse hoc tempus, incipiendo hanc festiuitatem immediatè post meridiem, quando sol incipit declinare à meridiano, iuxta secundam sententiam supra citatam. Vnde autem hanc consuetudinem collegerit, non inuenio, præsertim cum Iosephi. libr. 16. Antiquit. cap. 10. alias 6. indicet generalem consuetudinem Hebræorum fuisse inchoare sabbatha, seu festiuitates suas, ab hora nona præcedentis diei, & clarius lib. 7. de bello Iudaico cap. 17. cum dicit *festus adisset, qui Pascha vocatur, quando à nona quidem hora, vsque ad vndecimam hostias cadunt.* Hæc igitur, in re incerta, videtur verisimilior sententia.

Quarta differentia inter has festiuitates, est in causa, seu ratione earum, cum qua coniungi potest differentia in nominibus & appellationibus, quamuis hæc interdum confundi soleant. Festiuitas igitur azymorum introducta est in memoriam beneficij suscepti, quando populus eductus est de Ægypto, vt constat Exodi 12. *Observabitis azyma: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti, & custodietis diem iustum in generationes vestras ritu perpetuo.* Et cap. 34. *Septem diebus vespertis azymis, sicut præcepi tibi in tempore mensis nouorum, mense enim verni temporis egressus es de Ægypto, & idem repetitur Deuteronom. 16. & subditur. Septem diebus comedes absque fermento assilitionis panem, quamiam in pauore egressus es de Ægypto.* Quando enim Hebræi ea nocte ad exitum se præparabant, cogentibus Ægyptijs, nõ sunt permisi fermentare panem, & ideo fecerunt panes azymos, quos secum ferrent. In huius ergo rei memoriam iusti sunt ijs diebus quotannis azymis vti. Et hinc dies illi dicti sunt azymorum, vel ex materia, & re præcepta, vel ex re representata. Quia verò ex ijs diebus non omnes erant festiui, sed primus, & vltimus, ideo licet omnes dicerentur dies azymorum: tamen festum azymorum propriè dicebatur illi duo tantum dies, & in primo eorum dicebatur festum illud incipere iuxta illud Leuitic. 23. *Quarta decima die mensis ad vespertim phase Domini est*

& quinta decima die mensis huius solennitas azymorum Domini est.

At verò festum Paschatis institutum est in memoriam alterius beneficij, quod eadem nocte egressionis ex Ægypto à Deo suscepit Israel, quando Angelus percutiens, & primogenitos Ægyptiorum interficiens, pertranfibat domos Hebræorum, primogenitos eorum illæfos relinquens, vt constat Exod. 12. *Cum introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis (vt pollicitus est) obseruabitis ceremonias istas, & cum dixerint vobis filij vestri, Quæ est ista religio dicens eu, Victimam transitus Domini est, quando transiit super domus filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans.* Et hinc festiuitas illa vocata est Pascha, seu phase, quæ vox diligenter est à nobis explicanda, quoniam ad ea, quæ dicuntur, non parum conducit.

Existimantur ergo aliqui vocem Pascha Græcam esse à verbo πασχειν, quod pati significat, quod eo die passus est Dominus. Vnde, quod Moyses dixit Exod. 12. *Et enim pascha Domini,* putant propheticè esse dictum, id est, *Pascha Domini,* quod scilicet eo die passurus esset Dominus. Ita sentit Tertullianus libr. cont. Iudæos, cap. 10. & indicat Irenæus lib. 4. contra Hæres. capit. 27. & Nazian. orat. 2. de Paschate. Sed hi Patres non sunt ad literam vocem interpretati, sed mysticè. Non enim putarunt carere mysterio, quod eadem vox iuxta diuersa idiomata varias habeat etymologias, quæ rebus ipsis accommodatæ sint. Re tamen vera vox illa Phase Hebræa est, & transitum significat, vt clarè constat ex Exod. 12 à verbo *חָפְזָה* quod est *transire.* Et sumpta est hæc appellatio à supradicta causa, vel ratione, propter quam diximus hanc solennitatem fuisse introductam in memoriam Angeli percutientis, vt notauit Hieronym. Matth. 26. Quamquam Nazian. & Augu. supra, putent sumptam esse illam vocem ex transitu populi Israel ex Ægypto in terram promissionis, vel ex transitu per mare rubrum: sed prior est vera & propria etymologia, vt constat ex citato loco Exodi. Postea verò aliquid corruptum est illa vox, & Pascha introducta, quæ non Græca, sed Chaldaica est, vt supra ex Phylone citauimus, libro tertio de vita Moysis.

Vnde intelligitur, hanc vocem primò esse impositam ad significandam totam illam ceremoniam seu solennitatem cœnæ agni paschalis, vt non obscure indicatur in illis verbis Exodi. 12. *Et comedetis festinanter: est enim Phase, id est, transitus Domini: & Leuit. 23. Quarta decima die mensis ad vespertim, Phase Domini est: & in eadem significatione dicitur Exod. 34. Neque residet mane de victimam solennitatis Phase.* Hinc verò secundo translatum est hoc nomen ad significandum ipsum agnum, qui luna decima quarta immolabatur, Exod. 12. *Immolate phase,* & sic dicitur Marc. 14. *Quo vti, vt paremus tibi comedere Pascha,* & Luc. 22. *Venit dies azymorum, in quo necesse erat occidit Pascha.* Et in eadem significatione dixit Paul. 1. ad Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Item 2. Esdra cap. 1. *Immolate Pascha.* Ex hac verò duplici significatione duplex alia orta est. Nam in primis, quia solennitas Phase coniuncta erat cum festo azymorum, sicut ipsum festum Paschatis interdum diebus azymorum annumeratur [vt diximus] ita etiam dies azymorum nomine Paschatis significatur Act. 12. *Volens post Pascha, id est post dies azymorum, producere eum populo, & Luc. 22. Appropinquabat autem dies festus azymorum, quid dicitur Pascha.* Et eodem modo Ioan. cap. 13. diem primum azymorum vocat diem festum Pasche, & Matth. cap. 26. indifferenter appellare videtur Pascha. & azyma, dicens. *Erat autem Pascha, & azyma post biduum.* Notauit hoc Beda Mar. 14. Luc. 22. & in quadam homil. in feriam 3. Dominicæ Palmarum, dicens, quamuis Pascha propriè significet solum diem immolationis agni: translatum

Festum paschatis cur institutum.

Exod. 12.

Tertul. Irenæ. Greg. Nazian.

Pascha, seu phase vnde dicitur. Exod. 12. Hieron. Nazian. August.

Philo. Exod. 12. Leuit. 23.

Vox phase seu pascha vsurpari quomodo solita. Exod. 12.

Marc. 14. Luc. 22.

1. Cor. 5. 2. Esdr.

Act. 12. Luc. 22.

Ioan. 13. Matth. 26.

Beda.

Iatum tamen esse ad significandos dies azymorum. Ex quo tandem translaturum etiam est ad significandas victimas, quæ (vt supra diximus) illis diebus offerri solebant, ex Numer. 28. quo sensu dictum videtur Deut. 16. *Immolabis Pascha Domino Deo tuo, de quibus, & de bobus.* Vbi Augustin. in quaestionibus in Deut. q. 24. dicit hoc esse additum propter sacrificia, quæ in diebus azymorum erant immolanda, & Abulenſis secunda parte defensorij cap. 8. & expostores communiter. Et eodem modo intelligi potest illud 2. Paralip. 35. *Dederunt sacerdotibus ad faciendum pascha pecora commixtum duo milia sexcenta, & boues trecentos, & infra, Immolatum est pascha, asperseruntq. sacerdotes manua sua sanguinem, & Leuite detraherunt pelles holocaustorum.* Et in superioribus alia testimonia ex 1. Esdræ 6. explicuimus.

SECTIO III.

Virum Christus Dominus vltimam cœnam eo tempore celebrauerit, quo lege præscriptum erat, atq. adeo, an decima quarta luna cœnauerit cum discipulis, & decima quinta sit passus.

Statuendum primò est, Christum Dominum ante passionem suam legale cœnam cum discipulis celebrasse, agnumque paschalem ritu Iudæico immolasse, & comedisse. Quæ res tam aperta est in Euangelistis, vt mirum sit non defuisse hoc tempore hæreticos, qui eam negarent. Dicunt enim (vt Claud. refert repetit. 1. de Euchar. cap. 7.) Christum misisse discipulos primo die azymorum, vt pascha præpararent, ideoque non posse id intelligi de agno paschali, quia illud tempus iam non erat opportunum ad agnum immolandum, & comedendum, cum ante illum diem immolandum esset, ac comedendum. Sed & ante hos refert Theophyl. Mat. 26. quosdam hæreticos negasse Christum cœnasse agnum paschalem. Qui diuerso nitebantur fundamento, scilicet, quia Iudæi stantes comedebant agnum. Christus autem legitur recubuisse ad cœnandum.

Claudius.

Theophyl.

Matth. 26.

Christus cum discipulis Pascha celebrat.

Marc. 14.

Epiphani.

Luc. 22.

Ioan. 13.

1. Cor. 11.

Conc. Trid.

August.

Sed hæc sententia est planè hæretica. Nam Matth. 26. aperte dicitur, misisse Christum discipulos, vt præpararent pascha, illudque postea cum eis comedisse. Neque dici potest, Pascha, ibi mysticè, aut in alia significatione sumi. Tum quia hoc est contra historiam fidem, veritatem, ac certitudinem, & contra omnium Patrum expositionem. Tum etiam, quia Christus misit discipulos dicens. *Ite ad ciuitatem ad querendam, & dicite ei, Magister dicit, Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis.* Constat ergo pascha, ibi proprie sumi, quia alias ille alius non intellexisset Christi nuntium. Tum præterea quia Mar. 14. expresse dicitur. *Prima die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, Quo vis eamus, & paremus tibi, vt manduces pascha.* Vbi verbum illud. *Quando pascha immolabant,* necesse est intelligi de agno paschali. Ergo & sequentia in quibus dicitur iussit discipulos, & præparasse pascha, & postea Christum cum eis cœnasse, vt rectè exposuit Epiphani. hæres. 30. inde etiam argumentum sumens aduersus eos, qui negabant licere carnes comedere. Et idem est manifestum ex narratione Lucæ cap. 22. Et de hac cœna legali absque vlla dubitatione loquitur Ioannes cap. 13. cum dicit, *& cœna facta, & Paul. 1. ad Corinth. 11. cum ait, Similiter & calicem postquam cœnauit dicens, vt rectè exposuit Concilium Tridentin. sess. 22. capit. 1. & Augustinus tractat. 57. in Ioannem. & libro. 3. de consensu Euangelistarum capit. 1. & in sequenti tomo de mysterio Eucharistiæ disputatum est latius. Præterea, hic ritus paschalis erat celeberrimus, ac præcipuus inter Iudæos, & in diuina lege in primis commendatus (vt bene Diuus*

A Thomas in 1. ad Corinth. 5. lect. 2. & constat ex eductis Sectione præcedenti, ergo verisimile non est, à Christo ritum illum esse prætermisissim, aut, si prætermisisset, quomodo non fuisset ei erimen illud à Iudæis obiectum? Denique fundamentum contrarij erroris nullius momenti est: quia (vt præcedenti Sectione exposuimus) prima dies azymorum, illis locis non significat 15. lunam, sed 14.

Dices, lege præceptum erat, vt die decima agnus adduceretur, & vsque ad decimam quartam diem seruaretur. Respondetur primo ex Abulenſi Exod. 12. illud non fuisse ita lege statutum, vt ritu perpetuo seruaretur: sed tantum pro ea nocte, qua Iudæi egressi sunt ex Ægypto. Vnde licet illud tradatur 12. Exodi, nunquam tamen repetitur in omnibus alijs locis, in quibus illius præcepti mentio fit. Et literalis ratio reddi potest, quia tunc propter instantem necessitatem oportuit Iudæos antea esse præparatos ad hoc sacrificium, & ad exitum: postea vero nulla erat huiusmodi necessitas. Ratio verò mystica est ad præfigurandum Christum, qui die dominica, quinque diebus ante passionem suam solenniter ingressus erat Ierosolymam, tanquam agnus, qui ad victimam præparabatur, vt ex Chrysoſt. notauit Diuus Thom. in Carena, Ioann. 12. & Beda homil. in Dominicam Palmarum, tractans verba illa Matth. 21. *Cum appropinquasset Iesus Ierosolymam, & super idem capit. 21. Matth. & ibidem Anselm. Lyræ, & Gagneus Ioann. 12. & Rupert. libr. 10. in Ioann. super cap. 10. & 11. & lib. 2. super Exod. capit. 6. & lib. 5. de diuinis offic. capit. 7. Qui tamen authores, & multi alij, qui hoc mysterium notant, potius indicant illud præceptum adducendi agnum in domum decima die pertinuisse ad ritum perpetuo seruandum in illo sacrificio. Et certè ex verbis Exodi aliud colligi non potest.*

Obiectio. Respond. Abulenſis.

Chrysoſt. D. Thom. Beda. Anselm. Lyr. Gagneus. Rupertus.

Quod si hoc ita est, respondendum est cum Claudio supra, fuisse Ierosolymis consuetudinem, vt ciues Ierusalem decima die mensis adducerent in domos suas agnos, & pararent cubacula, ac cetera necessaria pro aduenis, & hospitibus, qui penè innumeri confluabant, cum nec agnus extra Ierosolymam offerri, nec illucante decimam diem venire omnes possent, vt agnos præpararent. Sic igitur peregrini homines postea accedentes (quamuis eadem die decima quarta lune Ierosolymam venirent) poterant facillè pretio dato domum conducere, & agnum iuxta ritum legis decima die adductum inuenire vt pascha possent celebrare. Quam consuetudinem refert Claud. ex Iespho lib. 5. de bello Iudæico cap. 45. sed ille liber solis quatuordecim capitibus concluditur, in quibus nulla illius historiam mentio fit: non nihil verò indicat lib. 7. c. 17. & per sese est illa historia verisimilis, & ijs quæ in Euangelio narratur consentanea.

Respons. Claud.

Ad fundamentum autem aliorum hæreticorum primum negatur, necessarium fuisse agnum comedendo stando, deinde dicitur Christum cœnam legale, & vsualem celebrasse, & licet in vna recubuerit in alia stare potuisse, de qua re latius in materia de Eucharistia dicturi sumus.

B Secundo statuendum est, Christum Dominum interfectum esse die proximè sequenti postquam legale cœnam cum discipulis manducauit, vt euidenter ex progressu Euangelij constat. Nam noctu cœnarunt, & statim egressus est ad orandum in hortu, ibique comprehensus, & paulo post eodem die demum occisus. Vnde in canone Missæ dicimus. *Qui pridie, quam pateretur, accepit panem, &c.* Quæ verba à tempore Diui Petri dicta esse in missa tradit Hugo Victorin. libr. 2. de sacram. part. 3. cap. vlt. in Breuiario autem Romano fertur, Alexandrum primum illa addidisse. Et hinc fit, quaestionem de die mortis

Hug. Vi.

mortis

mortis dominicę coniunctam esse cum quęst. de no- A ste cęnæ, quę proximę antecessit.

Euthym. Nicephor. Chrysof. Ioan. 18.

His positis, est celebris sententia Gręcorum dicentium Christum decima tertia luna ad vesperam pascha cęnasse, & luna 14. durante fuisse occisum. Ita docet Euthym. Matth. 25. & Niceph. lib. 1. Histor. capit. 23. & ex antiquioribus Gręcis videntur illi fauere Chrysof. hom. 82. in Ioannem. Interpretans enim verbum illud Ioan. 18. *Et ipsi non introierunt prętorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha.* Per pascha agnum paschalem intelligit, quem eo (inquit) die comesturi erant, Christus enim pridie fecerat pascha, ut referuaret eadem suam in pasce, quando pascha secundum antiquam institutionem celebrandum erat.

Theophyl. Cyrill.

Quę verba Theophylact. suis commentarijs inseruit. Cyrillus etiam Alexan. lib. 12. in Ioan. cap. 2. nomine pasche in illo loco intelligit agnum paschalem. Ex qua interpretatione hęc sententia plane colligitur, pręsertim cum ipse dicat. *Quia iam pascha celebraturi erant, & infra subiungit. Sed & illud multo ridiculosius est: quod ut agnum comederent, qui nihil aliud, quam Christi mysterium figurabat, timent, ne inquinentur, in ipsam autem veritatem insaniant.* Citari etiam potest Origenes tract. 35. in Matth. quatenus dicit Christum mortuum esse 14. luna, quod etiam affirmat Epiphanius hęc ref. 60. quanquam in hoc posteriori loco obscuris verbis hanc rem explicet. Huius etiam sententię videtur fuisse Author quęstio. noui, & vere testamenti inter opera August. quęst. 94. in fine adiunctis ijs, quę tradit. quęst. 55. In commentarijs etiam Anselmi super 27. capit. Matth. in fine reperitur hęc sententia, sed videtur certe ab aliquo supposita ea commentarij pars. Quia Anselm. 26. ca. in initio docet contrariam, & in proprio quodam opusculo de fermentato & azymo. Fundamenta potissima huius sententię sunt. Primo, testimonium illud Ioan. cap. 13. *Ante diem festum pasche.* Ex quo habetur Christum cęnasse cum discipulis suis ante pascha Iudęorum, ergo pręuenit saltem vno die. Secundo, quia quando Iudęi Christum accusabant coram Pilato, nondum comederant pascha, vt constat ex prędictis verbis Ioan. 18. & ex alijs infra tractandis, ergo Christus passus est ante finem vespere lune 14. quando Iudęi immolaturi erant, & comesturi pascha. Tertio adiungitur ratio, & coniectura. Nam oportuit veritatem respondere figurę: sed immolatio agni paschalis erat figura sacrificij crucis Christi, iuxta id Ioan. 19. *Os non comminuetis ex eo, ergo vt veritas figurę responderet, sicut agnus immolabatur luna 14. ad vesperam, ita eadem 14. luna debuit Christus immolari.* Vnde Leo Pap. ser. 7. de passione. *Hosia in hostiam transit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Et Irenęus lib. 4. cap. 23. de Moyse loquens. *Diem [inquit] passionis nō ignorauit, sed figurate pręnuntiavit cum Pascha nominans, & in eadem ipsa die, quę ante tantum temporis a Moyse predicata est, passus est Dominus, adimplens Pascha.* Et hęc est ratio, quare Christus pręuenit pascha Iudęorum, scilicet, quia pręsciuit fore, vt in legitimo die Pasche occideretur. Alia fundamenta, quę hic afferri solent, tractabimus Sectione sequenti.

Origen. Epiphanius.

Anselm.

Ioan. 13.

Irenęus.

Decima quarta luna ad vesperam Pascha Christi celebrat. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.

Ioan. 13.

Vera tamen sententia est Christum cęnasse agnum B legalem decima quarta luna ad vesperam, prout lege pręscriptum erat, & consequenter luna decima quinta passum esse. Probatum primo ex Euangelio Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. vbi dicitur, Christum cęnasse, agnum prima die azymorum, in qua [ait Matt.] *Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Vbi vis paremus tibi comedere pascha? & postea subdit. Vespere autem facti discumbebat cum discipulis.* Non potest autem hic locus intelligi de primo die azymorum, id est de die decimę quartę lune ad vesperam seu ad finem eius, vt omnes tam Latini, quam etiam Gręci fatentur, & conuincit locus Ioan. 13. *Ante diem festum pa-*

schę: ergo necesse est intelligi de die decima quartę ad vesperam, quę erat initium decimę quintę: & ideo prima dies azymorum vocabatur, à parte totum nominando, vt supra explicatum est. Respondet Euthym. diem decimam tertiam vocatam esse ab ijs Euangelistis, *Primam diem azymorum*, quia proximę pręcedebat illam. Sed hoc nulla ratione sustineri potest. Nam dies decima tertia ita distabat ab azymis, vt in tota illa, neque in aliqua parte illius obseruari inciperent, quo ergo titulo dici poterat *Prima dies azymorum*? Quis enim vitium diem Augusti dicat esse primam Septembris, quia proximę antecedit? Aliter respondet, Euangelistas non dicere illum fuisse primum diem azymorum: sed quod instabat prima dies azymorum. Nam verbum Gręcum, *πρῶτη*, ita commodę exponi potest. Quam expositionem aliqui etiam tribunt Chrysof. homil. 82. in Matth. Tamen nequę est Chrysof. neque accommodari potest Euangelistis. Matthę. enim nullo verbo vtitur: sed simpliciter dicit. *Prima die azymorum accesserunt discipuli.* Vbi euidenter loquitur de die, in qua id factum est: quam non potuit vocare *primam azymorum*, quia post illam instabat: quis enim ita loquitur? Marcus verò magis adhuc rem explicans, inquit. *Prima die azymorum, quando pascha immolabatur.* Lucas verò, qui posuit verbum *πρῶτη*, prius dixit: *Appropinquabat autem dies festus azymorum*: postea vero vt significaret illum diem iam aduenisse, subdit. *Erat autem dies azymorum, quando pascha immolabatur.* Chrysof. autem in citato loco potius dicit expresse illum diem vocatum esse *primum azymorum*, ab Euangelistis, quia in vespere eius incipiebat obseruatio azymorum, & hoc sensu dicit, quod tunc instabat dies azymorum, quia iam illuxerat dies, ad cuius vesperam incipiebant azymorum dies. Quę expositio eadem est cum ea, quam tradidimus. Quocirca nonnulli Gręci videntes hos Euangelistas nullam pati expositionem, in tantam insaniam inciderunt, teste D. Thom. in 4. distinct. 11. q. 2. artic. 2. q. 3. Vt dicerent eos errasse, & à Ioanne fuisse correctos. Quod non solum hereticum est: sed etiam humana coniectura incredibile. Si enim Euangeliste errare possunt, cur potius tres, quam vnum errasse dicemus, cum pręsertim ij clarę loquantur, ille verò minimę cumque Matthę. in cęna pręfens fuerit, sicut Ioannes, nullus ergo errauit, neque est vlla contrarietas, vt postea videbimus.

Euthym.

Matth. 26.

Marc. 14.

Luc. 22.

Chrysof.

D. Thom.

Chrysof.

Theophyl.

Theodor.

Theophyl.

Alexan.

Beda.

Vit. Ant.

Theod. velt.

Origen.

Secundo ita docet omnes Patres. In primis Chrysof. dicta homil. 82. ita exponit prędicta loca Euangeliorum, quem Theophylact. sequitur. Idemque Chrysof. hom. 85. in Matth. expresse dicit Christum eo die manducasse pascha, quo lege pręscriptum erat, & hom. 82. in Ioan. dicit celebrasse pascha eo die, quo antiquitus celebratum erat. Illa enim vox antiquitus planę dicit relationem ad tempus institutionis. Pręterea Theodor. q. 24. in Exod. dicit, Christum traditum esse in manus Iudęorum in vesperę decimę quartę lune, quando pascha immolabatur. Idem significat Theophylact. Alexand. epistola ad Theodosium, apud Bedam lib. de ratione temporum capit. 57. quatenus negat licitum esse nobis soluere ieiunium luna. 13. sed obseruandum esse vsq; ad 14. in qua nimirum Christus cęnauit. Idem sentit Victor Antiochenus, quem nuper Latinum reddidit Theodorus Pelranus nostrę societatis. Nam exponens locum Marci, ita eum intelligit, sicut exposuimus. Denique Origen. tract. 33. in Matth. (si attente legatur) in eadem est sententia. Interpretans enim illa Christi verba. *Seruo quia post biduum pascha fiet*, dicit ea fuisse dicta à Christo in 11. luna, cum pascha celebraretur die. 14. quę duobus diebus distabat, ab 11. non computatis extremis. Et inde concludit Christum traditum esse post illud biduum, sicut ipse prędixerat, & postea subdit Christum passum esse

sum esse primo die azymorum, cum vespera antecedenti Pascha celebrasset.

Hieron. Anselm. Beda. Rupert. Ambros. August. Cyprian. Tertul. Ex Latinis vero idem docent Hieronym. Ansel. Beda, Rupertus, ac ferre reliqui omnes exponentes Euangelia, & præterea Ambros. epist. 83. August. epist. 86. Cyprianus serm. de cena Domini, Anselm. libr. 2. de imagine mundi cap. 17. Rup. lib. 2. in Exod. cap. 11. & idem sentit Tertul. licet subobscurè lib. contra Iudæos cap. 8. & 10.

Chrysost. Epiphani. Exod. 12. Tertiò est manifesta ratio, quia Christus in omnibus legem servavit, ut in superioribus tractatum est & ad hoc propositum tradunt Chryso. dicta hom. 82. in Matt. & Epiphani. hæref. 51. Sed lege præscriptum erat tempus celebrandi pascha ut constat Exod. 12.

Num. 9. nec licebat tempus illud immutare priuata auctoritate. Vnde Num. 9. dicitur. *Faciunt filij Israel pascha in tempore suo, quartadecima die mensis ad vesperam, & infra si quis autem & mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit pascha, exterminabitur anima illa de populo suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo.* Et ibidem pro iis qui impediti erant illo die, præscribitur dies decima quarta mensis secundi. Quod vero Euth. ait fuisse prohibitum postponere non vero anticipare illum diem, & voluntarium est, cum neque auctoritate, neque ratione, neque exemplo probari possit: & improbabile. Quia quando lex affirmatiua certum tempus statuit, vel diem, in quo aliquid faciendum est, sicut pro illo tempore obligat, & neque antea, neque post ita illo tempore impleri potest; & non antea. Præsertim quando circumstantia temporis pertinet ad speciale ritum, & ceremoniam actus præcepti, & in specialem sanctificationem, & memoriam talis diei, posita est, sicut erat in præsentis die 14. ut constat Exod. 12.

Euthym. Quod si quis tandem dicat Christum fuisse supra legem. Respondetur, id quidem esse verum quoad obligationem, & culpam, non tamen quoad executionem obseruantia legis, quam voluntarie voluit assumere, neque quoad externam speciem transgressio- nis legis, de qua sine dubio accusatus esset à Iudæis, si contra legem Pascha celebrasset: præsertim cum Iudas proditor præfens adfuisset. Et hanc rationem elegit persequitur Gennadius Scholarius disputans contra Græcos pro defensione Concilij Florentini, cap. 2.

Obiectio. Responsio. Gennad. Ad fundamenta contrariae sententia. Primum, locus ille Ioannis 13. *Ante diem festum Pascha*, tantum abest, ut cæteris Euangelistis contrarius sit, ut potius nostram sententiam confirmet. Nam si Christus Dominus ante diem festum pascha: cum discipulis cenauit: ergo in die festo Pascha: mortuus est. Nam (ut ostendimus) pridie, quam pateretur, cenauit: dies autem festus Pascha: erat 15. luna, ut constat Exod. 12. & Leuit. 23. ergo cenauit Christus 14. luna. Respondent Græci diem festum Pascha: appellari illum diem, in quo Pascha immolabatur, qui erat 14. & ideo diem ante illum non fuisse nisi 13. Sed errant non distinguentes inter diem Pascha: dies enim Pascha: erat ille, in quo immolabatur agnus, de quo verè dicitur fuisse 14. luna; sed idem ipse dies Pascha: erat ante diem festum Pascha: Nam dies festus indicat illum diem, in quo à seruilibus operibus vacatur, & omnino diuino cultui dicatus est, & hoc modo dies immolationis Pascha: non erat dies festus, quia in eo non erant seruilia opera prohibita: (ut supra diximus) sequens autem primus dies azymorum erat proprie dies festus Pascha: nam in eo seruilia opera interdita erant, ut supra etiam dictum est. Et de hoc aperte loquitur esse Ioannes, nam licet huiusmodi festum inciperet à vespera, tamè quia dies naturalis incipit à media nocte, ideo rectè dici potest, Ioannem loquutum esse de die naturali, ac festiua, ante quem diem Christus cenauit cum discipulis. Hæc autem ita esse ostendi potest primo ex eodem cap. 13. Ioannis. Refert enim Christus dixisse Iudæ; *Quod facis*

A *facitis*, & subdit existimasse quosdam ex discipulis dixisse Christum, *Eme ea, qua opus sunt nobis ad diem festum.* Ex quo intelligimus diem ab ea nocte proximum, fuisse diem festum: alioqui nulla fuisset occasio suspicandi Christum tanta festinatione voluisse, ut præpararentur necessaria ad festum, si dies integra adhuc superesset, in qua possent necessaria præparari. Secundo hoc ipsum confirmatur ex Leu. 23. & Num. 28. *Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperam Phasæ Domini est, & quintadecima die mensis huius solemnitas azymorum Domini est.* Vere ergo dici poterat Phasæ esse ante solemnitatem azymorum. Hanc ergo solemnitatem vocauit Ioannes *diem festum Pascha*, quia Pascha interdum significat omnes illos dies azymorum, ut supra dixi. Et de primo illorum subditur in eodem loco Leuitic. *Dies primus erit vobis te- leberimus, sanctusque, omne opus seruile non facietis in eo.* Tertio denique ipsum nomen festi hoc præfert, & potest exemplo declarari. Quia nunc etiam in Ecclesia festa quoad officium Ecclesiasticum incipiunt in primis vesperis: & tamè quod in eis fit, rectè dicitur fieri ante diem festum, quia propria festiuitas, & dies naturalis non incipit à vespera, sed à media nocte: sic ergo intelligi potest suo modo seruatum esse inter Iudæos. Vnde licet quoad legales ceremonias inciperent dies azymorum, sicut alia festa à vespera antecedente: tamen quoad communem usum, non incipiebant vsque ad mediam noctem. Et hanc interpretationem indicauit D. Thom. supra quæst. 46. ar. 9 ad 1. dicens, Ioannem computasse dies naturales, quando dixit: *Ante diem festum Pascha*, & idem docet Ioannis 13. & eandem doctrinam irridicauit alijs verbis Caietan. super Ioann. 13. & Exod. 12. dum distinguit dies legales, & vsuales Iudæorum, dicens illos à vespera in vesperam, hos vero à media nocte in mediam noctem computari, Ioannem autem de die vsuali fuisse loquutum. Aliet etiam dici potest Ioannem loquutum esse de die artificiali, qui incipit ab ortu solis, & in Scriptura simpliciter vocatur dies, & à nocte distinguitur. De hoc ergo die verissime dictum est, ante illum Christum lauisse pedes discipulorum, quando quidem nocte, quæ illum diem præcessit, in unum illud obiuit.

B Aliud testimonium ex Ioan. 18. tractandum late est sectione sequenti, ubi ex eodem ostendimus Christum in die solenni pascha: mortuum esse: ex quo etiam conuincitur luna decimaquarta cœnasse, quod hic intendimus.

C Ad vltimam coniecturam, primo dicitur, sacrificium agni Paschalis non minus fuisse figuram Eucharistici sacrificij, quam crucis, ut docent Sancti Patres, Cyprian. serm. de cena Domini, & lib. de v. nitate Ecclesie. Leo Papa sermo. 7. de passione Domini. Gregor. homil. 22. in Euangelia & alij, quos statim, & latius infra in materia de Eucharistia commemorabimus. Cum ergo idem sacrificium agni fuerit figura vtriusque sacrificij Christi cruenti, & incruenti, æque profecto representauit vtrumque quoad id in quo conueniunt, quodque eis præcipuum est, scilicet quoad rem oblatam, quæ est agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi: quoad ea vero, in quibus differunt, non potuit vtrumque æque exprimerè: sed quoad aliqua representauit vnum, quoad alia vero aliud. Vnde in ratione sacrificij cruenti similis fuit sacrificio crucis (ut per se constat) in ratione tamen institutionis, & vsu, aliisque circumstantiis magis representauit Eucharistia sacrificium. Nam sicut agnus Paschalis institutus est in memoriam transitus Angeli, & liberationis Iudæorum, ita Eucharistia in memoriâ transitus Christi ex hoc mundo, & liberationis hominum: & sicut agnus immolatus cedebat in usum Iudæorum, ita Christus in cruentè immolatus datur in cibum Christianorum dicente Paulo 1. ad Corinth. 5. *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* Præterea sicut ille

D E *agnus*

Leuit. 23. Num. 28.

D. Thom.

Caiet.

Sacrificium agni Paschalis figura Eucharistia. Cyprian. Leo Papa Grego.

1. Cor. 5.

Er. Suarez. tom. 2.

Hieron. Anselm. Beda. Rupert. Ambros. August. Cyprian. Tertul.

Chrysost. Epiphani. Exod. 12.

Num. 9.

Euthym.

Obiectio. Responsio.

Gennad.

Responsio ad argumenta opposita sententia. Ioan. 13. Dies festus Pascha: qui Exod. 12. Leuit. 23.

Ioan. 13.

agnus comedebatur in pane azymo, ita hic Christus manducatur sub speciebus panis. Sunt etiam multæ aliæ similitudines, quas sancti Patres citati, præsertim Gregor. latè persequitur. Ita ergo quoad temporis circumstantiam magis repræsentauit sacrificium agni, sacrificium Eucharistiæ, quam crucis. Vnde Gregorius Nazian. orat. 2. de Paschate, dicit imperasse Deum, vt agnus luna decimaquarta immolaretur, quia tunc Christus daturus erat discipulis suum corpus, & sanguinem. Chrysofom. vero homil. de prodit. Iudæ, homil. 83. in Matth. dicit Christum luna decimaquarta dedisse discipulis Eucharistiæ, vt figuram agni Paschalis impleteret. Adde ex Ambros. epist. 83. & Cypria. epist. 63. per agnum ad vesperam immolatum præfiguratum esse Christum fuisse immolandum in cruce ad vesperam mûdi. Diximus etiam supra, & significat Irenæus lib. 4. contra Hæres. cap. 23. per horam immolationis agni, significatam esse horam, in qua Christus in cruce moriturus erat. Hoc ergo modo satis fuit impleta illa figura.

Ad Patres vero, qui videntur dicere, Christum mortuum esse luna decimaquarta: partim ex dictis patet responsio, partim dicam fest. sequenti latius.

SECTIO IV.

Vtrum Iudæi tempore mortis Christi celebrarent Pascha, & festum azymorum tempore à lege præscripto, atq. adeo, an Christus mortuus fuerit primo die solenni, ac festiuo azymorum.

FX dictis in sectione præcedenti constat, Christum mortuum esse luna 15. quia luna 14. cœnauit, & postridie occisus est. Vnde necessario fit, si Iudæi obseruabant ritum Paschæ, & azymorum in lege præscriptum, Christum occisum à Iudæis esse postquam phasæ sacrificauerant, in ipso primo die azymorum solenni ac festiuo. Controuersia ergo nunc est, an eo tempore, quo Christus vixit, Iudæi seruari temporis solennitatem à lege præscripta. Nam hinc pendet resolutio alterius quæst. vtrum Christus fuerit occisus in die festo.

Sunt autem in hæc duæ Latinorum sententia. quæ partim conueniunt cum sententia Græcorum tractata sectione præcedenti, partim differunt. Prima est: Iudæos ex parte immutasse tempus celebrationis Paschæ, & azymorum, atque adeo illo anno, quo Christus mortuus est, non comedisse agnum luna 14. ad vesperam, sed 15. & festum azymorum reiecit in 16. Quæ sententia conuenit cum sententia Græcorum in eo, quod negat Christum eodem die cœnasse agnum, quo cœnabant Iudæi, negat etiam occisum esse in die festo, sed antequam illud inciperet, & antequam Iudæi immolarent phasæ. Differunt tamen, quia Græci dicunt hoc accidisse propter anticipationem Christi: auctores vero huius sententia euenisse aiunt propter postpositionem Iudæorum. Quam originem traxisse dicunt, ex constitutione quadam facta à Iudæis in secunda templi in-stauratione, qua cautum est, ne vnquam primus dies azymorum in feria sexta obseruaretur. Sed si inter-dum luna 14. in feriam quintam incideret, immolatio agni in lunam 15. & dies festus in lunam 16. seu in Sabbathum transferretur. Quod si dicas, quomodo auti fuerint tempora à lege præscripta mutare. Respondetur obseruasse illa, iuxta Ecclesiasticam (vt ita dicam) computationem, non iuxta astrologi-cam, & naturalem. Sumebant enim Iudæi initium mensis à prima luna, seu Neomenia, & initium totius anni à prima luna post æquinoctium vernale: à qua fere omnium festorum anni numerationem sumebant. Vnde quando prima Neomenia totius anni incidebat, v. g. in feriam sextam, non numerabant illam, vsq. ad diem Sabbathi, & ita componebant

Calendaria, & designabant Pascha in 14. lunâ iuxta suam computationem, quamuis reuera esset 15. iuxta lunæ conuersiones. Hanc sententiam docuit Paulus Burgensis in additionib. ad Lyranum Matth. 26. Ioan. Hentenius in præfatione ad Euthym. super Euangelia, Gagneus in id Ioan. 18. Et ipsi non introierunt prætorium. Ioann. Lucidus opusculo de vero die passionis Christi, c. 9. Onuphr. lib. 2. factorum in commentarijs, lansen. cap. 128. Concordia, & Catharinus li. 2. contra Caietan. Qui referunt, constitutionem illam seu traditionem Hebræorum, ex quodam libro Rabbi Gamalielis, de solis, & lunæ moribus. Reddunt autem rationem illius consuetudinis, quia in primis non erat mala, quia non tenebantur Iudæi ad celebrandas suas festiuitates exacte obseruare motus cælorum, & regulas Astronomiæ, (id enim fere impossibile erat) satis ergo erat, vt ea celebrarent, iuxta vulgarem computationem suorum Calendariorû, sicut nunc facit Ecclesia in obseruatione festorum mobilium. Poterant ergo licite hoc modo componere regulas Calendarij, quas sciebant non ad amissum respondere iuxta calculum astronomicum: sed plus minusve ab illo distare. Deinde erat hoc illis utile, ne cogentur duo simul festa seruare, in quibus neq. cibos parare, neq. mortuos sepelire, neq. alia similia illis licebant, à quibus duobus continenter diebus abstinere valde onerosum fuisset. Deniq. etiam nunc dicuntur Hebræi vti huiusmodi Calendarijs, vt, quando cunq. prima Neomenia in feriam secundam, quartam, vel sextam incidat, in diem aliam transferatur, vt prædictum incommodum omnibus anni festis videtur, vt Ioan. Hentenius supra, & alij latius declarant. Fundamentum præcipuum huius sententia est, quia ex Euangelio Ioannis aperte colligitur, Iudæos nondum manducasse agnum, quando Christum occiderunt, ergo vel hoc fuit, quia Christus anticipauit Pascha, vel quia Iudæi postposuerunt: non primum, ergo secundum. Primum antecedens patet primo ex Ioan. 18. Et ipsi non introierunt prætorium, ne contaminarentur, sed vt manducarent Pascha: Secundo, Ioan. 19. Erat autem parasæue Pascha, id est, preparatio ad Pascha. Ipso ergo die, quo Christus est crucifixus, nondum erat Pascha celebratum, sed ad illud fiebat preparatio. Et ita videntur exponere huic locum August. tract. 117. in Ioan. & lib. 3. de consensu Euangelistarum cap. 13. Beda, & Glossa ordinaria Ioan. 10. & Anselm. Matth. 27. in illa verba: Altera autem dies quæ est post parasæue. Et confirmatur, quia si erat dies preparationis, ergo non erat dies festus, in quo nihil licebat præparare. Alia fundamenta afferemus in sequenti opinione.

Secunda sententia est Iudæos solitos fuisse celebrare semper Pascha luna decimaquarta ad vesperam: tamen quando hæc incidebat in feriam quintam, transferre solitos primum diem azymorum in diem Sabbathi, ne duos nimirum festos dies continue celebrarent. Quæ opinio differt à præcedenti, & à sententia Græcorum in hoc, quia docet Christum eadē nocte cœnasse agnum, qua illum cœnabat synagoga Iudæorum vniuersa, cum illis autem cœuenit, quia docet Christum non fuisse occisum in die festo, & solenni. Hæc fuit sententia Rupert. lib. 2. in Leuitic. c. 36. & lib. 10. in Matth. circa id cap. 26. Scitis, quia post biduum Pascha fiet. Hic vero auctor in nulla vel historia vel traditione fundat eam consuetudinem Iudæorum. Solum contendit ex Euangelio probare Christum non fuisse occisum in die festo. Primo ex illo Matth. 26. Non in die festo, ne forte tumulus fieret in populo. Secundo ex illo verbo Ioan. 19. Vi non venisset in cruce corpora Sabbatho, erat enim magnus dies ille Sabbathi: porro non alia erat ratio magnus, nisi quia festiuitas Paschalis in eum transferebatur. Tertio, quia in eo die multa opera facta sunt à Iudæis, quæ in die festo non licuissent: vt verbi gratia, omnia, quæ in Christi morte procuranda fecerunt: neque

Nazian.

Chrysofom.

Ambros.
Cyprian.

Paul. Burg.

Ioan. Hent.

Gagnei.

Ioan. Luc.

Onuphr.

lansen.

Catharin.

Rab. Gam.

Ioan. 18. 66

August.

Beda.

Gloss. ord.

Anselm.

Rupert.

Matth. 26.

Ioan. 19.

Ioann. 18.

neq; est verifimile eos publice egisse contra obseruantiam legis. Quia licet alijs in rebus essent prauit, tamen caeremoniarum legis erant obseruantissimi, vnde non ausi sunt ingredi pratorium, ne contaminarentur: imo Pilato dixerunt, Nobis non licet interficere quemquam. Deinde etiam p̄iysiti, & mulieres nonnulla fecerunt eo die, quę non licebat die festo, nimirum, quod Iosephus ab Arimachia emerit synodnem, & deposuerit Christi corpus de cruce, illudque inuoluerit, ac posuerit in monumento, & adiuuauerit lapidem ad ostium monumenti. Marc. 15. & de mulieribus, quod reuerentes, patauerunt aromata, & vnguenta. Luc. 23.

Mar. 15. Leuit. 23. Iudai eade qua Christus nocte agnum Paschalem immolant. Marc. 26. Marc. 14. Luc. 22.

Dicendum vero primo Iudæos eadem, qua Christus, nocte cenasse Paschalem agnum, atque adeo post illius esum mortem Christi à Pilato petiisse. Hęc sententia est communis Theologorum, quos infra referam, & probatur primo ex Euangelio Matth. 26. & Marc. 14. Luc. 22. *Primo die azymorum, quando Pascha immolabatur.* Vel (vt Lucas ait) *In quo necesse erat occidi Pascha.* Ex quibus verbis, primo habemus Christum comedisse agnum prima die azymorum, non dicebatur autem, *prima dies azymorum*, nisi quia incipiebant in ea Iudæi abstinere à fermentato, licet ad vesperam lunę decimę quartę, vt supra explicatum est. Responderi potest non vocari primam diem azymorum factio, sed iure. Nam erat dies, in qua secundum legem abstinendum erat à fermentato, quamuis de facto Iudæi hoc non facerent, sed transferrent. Sed in primis hoc non dicitur consequenter. Nam si Iudæi legitime introduxerant eam consuetudinem, & festorum translationem, iam non tenebantur eo die seruare azyma; ergo nec iure, nec facto erat primus dies azymorum. Deinde licet illa interpretatio possit accommodari verbis Lucę, *In quo necesse erat occidi Pascha*, quæ ius significant, tamen cum verbis Marci stare non potest. *Quando Pascha immolabatur*, hæc enim factum, & executionem aperte demonstrant. Præterea idem conuincitur ex verbis Christi Matth. 26. *Scitis, quia post biduum Pascha fiet*: quæ non ius, & obligationem: sed factum indicat. Præsertim, cum discipuli, qui non erant docti, sed vulgares homines, nihil aliud scirent de die, in quo Pascha erat celebrandum, nisi quod in vsu erat totius plebis: & tamen ipsi etiam discipuli supponentes illum esse diem Paschatis, querebant à Christo. *Vbi vis patremus tibi comedere Pascha?* Non est igitur sermo in toto illo contextu Euangelico, nisi de die, in quo de facto Iudæi Pascha immolabant: & tamen eodem die dicitur Christus illud immolasse. Deniq; etiam si admittamus illam verborum Lucę interpretationem, potest retorqueri argumentum contra prædictam sententiam. Quia si iuxta legem necesse erat occidi Pascha 14. luna quando Christus agnum cenauit: ergo non solum secundum calculum astronomicum, sed etiam iuxta vsitatum morem, & calendarium synagoge id erat necessarium: alioqui fieret, illam consuetudinem, & traditionem Iudeorum esse legi contrariã, quod etiam auctores contrarię sententię concedere non audent, neque est verifimile, quandoquidem dicunt esse introductam à viris sanctis, & in lege peritis, & sine vlla contradictione, vel Prophetarum reprehensione tot annis obseruatam. Quod argumentum potius videtur conuincere, nullam fuisse talem consuetudinem tempore Christi Domini, de quo statim dicam. Tamen illa admissa, non propterea negandum est, quod in Euangelio est manifestum) Christum eodem die celebrasse Pascha quo synagoga illud sacrificabat, atque adeo eodem modo numerasse decimam quartam lunam, quo in tota synagoga numerabatur.

Matth. 26.

Secundo probatur nostra sententia testimonijs sanctorum Patrum. Nam in primis Græci, qui dicunt Christum cenasse decima tertia luna; vt Iu-
Fr. Suarez tom. 2.

daorum Pascha anteuertet, manifeste supponit solitos esse Iudæos celebrare Pascha decima quarta luna: & eadem die tempore passionis Christi illud celebrasse.

Deinde Patres tam Græci, quam Latini, vbicunque de hac materia loquuntur, nullam distinctionem faciunt inter tempus à lege præscriptum, & à Christo, & à cæteris Iudæis in nocte cenę obseruatum. Id patet ex autoribus, supra citatis, præsertim Theodoret. q. 24. in Exod. dicente, Christum esse traditum decima quarta luna, quando Iudæi Pascha immolabant. Et idem supponit Clem. Roman. li. 5. constit. c. 13. & 16. Beda lib. de ratione temp. c. 57. & 59. Anselm. lib. 2. de imagine mundi cap. 17. vbi dicit Christum iuxta ritum legis, & morem Iudæicum celebrasse Pascha quando illi celebrabant. Rupertus lib. 2. in Exod. c. 18. & lib. 3. in Osee. c. 7. & lib. 4. de operitur Spiritus sancti c. 8. *Faciebant inquit Pascha secundum lunam cursum decima quarta die, comedebant agnum secundum legis mandatum; & eadem nocte Dominum nostrum comprehenderunt.* Deniq; Chrysost. homil. 85. in Mart. licet in aliquo à nostra sententia discrepet, vt postea dicam, tamen eo ipso hanc assertionem facit. Dicit enim Iudæos præ ira, & odio in Christum præuaticatos esse legem, suosq; ritus, & mores transgressos, Pascha differendo, ergo supponit, tam secundum legem, quam secundum obseruatam consuetudinem debuisse Pascha eam nocte celebrari.

Theodor.

Clem. Pap. Beda. Anselm.

Rupert.

Chrysost.

Tertio id, quod supponitur de illa traditione, & consuetudine, apocriphum est, & improbable. Nā in primis auctores, & libri, qui ad eam probandam afferuntur, nullius sunt autoritatis: solum enim sunt quidam Rabbini, qui ante quingentos tantum annos scripserunt. Deinde Iosephus lib. 2. antiquit. c. 5. & lib. 3. c. 10. cum retulisset ritum lege præscriptum, Exod. 12. eodem modo suo tempore à Iudæis seruatum esse dicit, nulla facta mentione alicuius mutationis, seu transpositionis dierum. Et eodem modo loquitur Philo Iudæus, temporibus Christi vicinus, in citatis libris de Decalogo, & lib. 3. de vita Moylis. Idemq; refert Euseb. lib. 7. hist. c. 26. ex Anatolio in libris de Paschate: qui id etiam confirmat autoritate Iosephi, Philonis, & aliorum antiquorum. Idem Nicepho. lib. 6. hist. c. 36. & 37. Et confirmatur: nam ex antiquis Patribus, & historia Ecclesiastica constat, Iudæos indifferenter solitos esse celebrare Pascha decima quarta luna, in quacunque die hebdomadæ incidisset, & ideo hæretici dicti. *Quartodecimani*, dicti sunt Iudæi, quod in quocunque die hebdomadæ Pascha celebrandum esse contenderent, si decima quarta luna in eum incidere. Quam consuetudinem aliquando Orientalis Ecclesia magna ex parte seruauit. Ita colligitur ex epistola Concilij Niceni ad Ecclesiam Alexandrinam, quam refert Nicephor. lib. 8. historiae, c. 24. & 15. & Theodoret. li. 1. hist. c. 9. & 10. & Socrat. lib. hist. c. 6. & in Tripartita lib. 2. c. 12. Item ex epistola Constantini Imperatoris, quam refert Euseb. lib. 3. de vita Constantini c. 16. & 17. Idem colligitur ex eodem Eusebio lib. 5. hist. cap. 22. & sequentibus, & Nicephor. lib. 4. hist. c. 36. & ex August. hæres. 29. & Epiphano hæres. 50. & hæres. 70. Ildoro lib. 8. originum c. 5. & Athanas. episto. ad Orthodoxos de synodis Arimini, & Seleucię congregatis. Si igitur tempore primitiue Ecclesię, Iudæi Pascha celebrabant decima quarta luna, in quacunque diem hebdomadæ incidere (vt disertis verbis dicunt multi ex citatis Patribus) falsa omnino, atq; ficta est illa mutatio, atque obseruatio dierum, quæ ab alia sententia asseritur. Præsertim quia ex hac eadem traditione constat, solitos fuisse Iudæos die Dominica suam Pascha celebrare, si in illud decima quarta luna incidisset; & consequenter feria secunda primum diem festum azymorum agere. Quod prædicta sententia negat, eo quod alias ne-

Ioseph.

Philo.

Euseb. Anadol.

Nicepho.

Hæretici quartodecimani.

Conc. Nicen. Theodor. Socrat.

Euseb. Augustin. Epiphani. Ildor. Athanas.

cessarium esse in sequenti hebdomada duo festa continenter obseruare, scilicet Sabbathum, & Dominicam diem, quæ futura erat septima azymorum, in qua iuxta legem, ab omni opere seruili vacandum erat: quod inconueniens prædicta sententia vitare cupiebat. Illud vero quod assumimus, non obscure colligitur ex dictis Patribus, & ex Ambrosio epist. 82. & Beda libro de ratione temporum, ca. 56. & 59. qui referunt, hæc de causa præceptum esse in Ecclesia, vt quando luna decima quarta indicit in diem Dominicam Paschale festum in sequentem Dominicam differatur, ne Christi annorum, & Iudæorum celebritas, in eum diem coincideret, quod tunc etiam obseruat Ecclesia. De qua re videri possunt epistolæ decretales Pij Primi, & Victoris Pontificum.

Ambrosij.
Beda.

Pius I. Pap.
Viss. Pap.

Joseph.

Exod. 12.
16.

D. Thom.

Cais.

Tob. 2.

Obiectio.

Responsio.

Leuit. 23.
Num. 29.

Matth. 12.

Quarto hinc obiter soluitur præcipuum fundamentum, quod excogitatum est ad hanc mutationem confingendam, simulque ostenditur nulla ratione fuisse necessariam, quia si aliqua esset, maxime ne duo dies festi continenter occurrerent: sed hæc ratio nullius momenti est. Primo, quia reuera nunquam Iudæi hoc incommodum vitare studuerunt, vt ex dictis satis constat, & ex Joseph lib. 13. antiquit. cap. 16. vbi refert, tempore Hircani festum Pentecostes proxime post Sabbathum incidisse. Ac præterea ex ijs, quæ contraria sententia docet, aperte conuincitur. Dicunt enim autores illius, primum diem azymorum tempore mortis Christi celebratum esse à Iudæis in die Sabbathi, vnde necesse fuit septimam diem azymorum incidere in feriam sextam sequentem, illa autem dies etiam erat festiua, & solennis, ergo necessario incidunt in illud incommodum, quod vitare student. Deinde nullum reuera erat incommodum in ea festorum continuatione. Duo etiam sunt, quæ afferuntur, primum est de necessitate ciborum, quæ in die festo parari non poterant. Sed hoc procedit ex falso fundamento, Nam licet in die Sabbathi, prohibitum esset coquere, & parare cibos, Exod. 16. non tamen in alijs festiuitatibus, præsertim in die Paschæ, de quo, & de die septimo azymorum dicitur Exod. 12. *Nihil operis facietis in eis excipitis, quæ ad vescendum pertinent.* Ac propterea (vt notauit D. Thomas Ioann. 19.) prima dies azymorum, licet esset festum Paschæ, poterat esse parasæue, id est, præparatio ad Sabbathum sequentem. Alterum incommodum erat de sepultura mortuorum, quam bi duo differre valde fuisset molestum. Sed hoc etiam falso nititur fundamento. Nam (vt aduertit Caietan. Leuitic. 23.) non erat prohibitum in die Paschæ sepelire mortuos, quia illud non erat opus seruile. Vnde Tobia 2. legimus eum die festo surrexisse ante prandium, & corpus mortuum occultè domum attulisse, vt illud postea sepeliret.

Sed dicunt, si festum Paschæ feria sexta, & decima quinta luna celebraretur, necessario sequi, vt dies septima festi tabernaculorum incideret in Sabbathum, hoc autem erat inconueniens, quia in eo festo multa fiebant, quæ in Sabbatho fieri non licebat. Hæc vero argumentatio nullius momenti est. Tum quia diuina lex nihil in toto festo tabernaculorum faciendum præcipiebat, quod in die Sabbathi fieri non posset, vt constat ex Leuit. 22. & Num. 26. Alia vero, quæ Burgenfis refert, incerta sunt, ex apocryphis traditionibus Iudæorum desumpta, quas verisimilius est non esse adeo antiquas: sed multo post Christi tempora adinuentas. Tum etiam, quia si ea omnia, quæ in eo festo solita fieri referuntur, actiones erant religiose, & sacræ, atque ad Dei cultum pertinentes, nulla lex vetabat, quin in Sabbatho fieri possunt, iuxta illud Matth. 12. *Sabbathus sacerdotibus in templo Sabbathum violat, & sine crimine sunt, si autem actiones illæ erant prophane, non erat propter eas mutatio festi faciendæ. Vnde confirmatum*

A tota hæc ratio. Quia omnes istæ causæ, vel incõmoda denuo excogitata, vt fieret hæc mutatio, etiam si vera fuissent, non tamen essent de nouo exorta, sed cum ipsa diuina lege necessario coniuncta veluti intrinsecè, & ex natura rei, ergo non poterant sufficere ad eam mutationem faciendam. Quia eo ipso quod necessario consequuntur ex lege lata per se, & non tantum ex accidenti, intelligitur legislator ea non curasse, sed potius eis non obstantibus voluisse obligare lege sua, prout ab ipso lata est. Tandem vel illa mutatio, & consuetudo honesta atq; legitima fuit, vel iniqua. Si primum, ergo Christus Dominus eam obseruasset, nam de eo legimus, quod *ascendebat Ierusalem secundum consuetudinem diei festi*, alioqui sequuntur incommoda præcedenti sectione illata contra Græcorum opinionem: scilicet, quod præbuisset Christus occasionem scandali, si iuxta recepram, iustamq; consuetudinem, legem Dei non obseruaret. Item neq; Iudas, neq; Pharisei omisissent, quin de hoc crimine illum accusarent. Ad deniq; saltem sequitur aliud incommodum ad materiam de Eucharistia pertinens, scilicet, quamuis demus Christum voluntarie antipasse legalem cenam agni, tamen post illam licuisse iuxta illam consuetudinem fermento vti: ex quo facile inciditur in sententiam Græcorum afferentium, Christum in fermentato consecrasse. Si vero dicatur secundum, scilicet illam mutationem fuisse iniquam, mirum est fuisse introductam à viris sanctis, qui tempore reædificationis templi affuerunt, & à nullo Prophetarum, neq; ab ipso Christo Domino fuisse reprehensam. Sit igitur certum tempore Christi Domini non fuisse factam huiusmodi mutationem. Quod si verum est Iudæos eam nunc obseruare, longe post Christi tempora illi consuetudini iniuriam dedere, vt etiam ex Rabbi Aben Esra in commentario Leuit. c. 23. refert Bellarmin. loco supra citato.

Dico secundo, Christum Dominum interfectum esse in die festo, ac solenni Paschæ, quando Iudæi primum diem azymorum celebrabant. Hæc conclusio necessario sequitur ex præcedenti. Nam constat ex Euangelio Christum interfectum esse die proximè sequenti post noctem, in qua tam ipse, quam Iudæi omnes Pascha immolabant: sed dies ille erat primus azymorum solennis, atq; festiuus, vt constat ex 12. Exod. & alijs locis Scripturæ supra citatis, ergo. Respondet Rupertus, hoc ita futurum fuisse secundum legem: Iudæos vero transulisse festiuitatē. Sed hoc in primis, cum sine historia, aut probatione asseratur, merito reicitur, vt per se incredibile, ac voluntariè confictum. Deinde rationes omnes nuper adductæ aduersus Burgenfis translationem, eodem modo vrgent contra hanc sententiam, & euidenter refellunt fundamentum eius. Præterea sequitur ex hac sententia aliud incommodum ad doctrinam de Eucharistia pertinens. Nam si Iudæi prius cenabant agnum cum azymis, & statim redibant ad fermentum per integrum naturalem diem, sequitur (inquam) Christum seruasse hanc consuetudinem, quæ iusta esse supponitur. Vnde vterius probabile sit illum in fermentato consecrasse. Nam consecrauit post legalē cenam, vsualē cenam iam inchoata, vel proximè ante illam, quando ad fermentum redire licebat.

Deniq; ex Scriptura sacra, & Patribus potest hæc conclusio directe probari. Primo ex verbo illo Ioan. 13. *Ante diem festum Paschæ.* Nam præcedenti sectione ostendimus illud necessario intelligendum esse de naturali, seu artificiali die, qui proximè sequebatur post eam noctem, in qua Christus lauit pedes Discipulorum, & hic appellatur à Ioanne *diei festus Paschæ*: constat autem in illo mortuum esse Christum. Secundo, Ioan. 18. dicunt Iudæi, *Nobis non licet interficere quemquam*, quod supra questio. 47. in commentario articuli. 4. ostendimus intelligendum esse

Bellarmino
Prima azymorum die
Christus occiditur.

Exod. 12.

Ioan. 13.

Ioan. 18.

esse ratione festi Paschalis, quia nulla alia potest afferri ratio probabilis, cur eis non liceret hominem pœna mortis afficere, si alioqui illa esset dignus. Vnde Chrysof. August. Cyrill. ac Beda, supra pro hac expositione citati, hanc planè docent sententiam. Tertio, eo die, quo Iudæi moliti sunt Christi mortem, simul curarunt liberationem Barabbæ, eamq; obtinuerunt, sed hoc posterius factum est in die festo, ergo & illud prius. Minor probatur ex verbis Luc. 23. *Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, vnum, & Marc. 15. Per diem autem festum solebat dimittere eis vnum ex vinculis.* Matth. vero capit. 27. dicit. *Per diem solemnem: Non potest autem eo loco dici: Dies festus & solemnis, nisi primus azymorum. Quod si quis exponat, id dicit fieri per diem solemnem, quia fiebat in vigilia, & propter solemnitatem sequentis diei, magnam vim infert literæ, cum Euangelistæ aperte dicant, id solitum esse fieri in die festo, & solemni, & ita, vt verba præferunt simpliciter intelligunt Patres omnes, vt videre est in Chrysofomo, Hieronymo, & alijs Græcis, & Latinis. Quarto afferre possumus illud Amos octauo. *Occidit sol in meridie, & tenebre scire faciam terram in die luminis, & conuertam festiuitates vestras in luctum.* Quem locum quâuis allegorico sensu interpretatur Tertullian. libro contra Iudæos cap. 9. de die mortis Christi, & subdit, tunc cepisse solemnitates Iudæorum verti in luctum, quia in die solemni Pasche, & primo azymorum, sol occidit in meridie, dum tenebre facte sunt per vniuersam terram. Et eodem modo exposuit Euseb. libr. 10. de Demonst. Demonstratione sexta. & eleganter Cyril. Ierofolymit. cap. 13. Quibus adiungi potest Origen. hom. 23. in Num. dicens, defecisse omnes Iudæorum festiuitates, eo quod in loco sancto, & in die festiuitatis Dominum Iesum Christum occiderunt. Et hoc etiam modo intelligendum est, quod scribit Clemens lib. 5. Conf. capit. 14. alias. 16. *In ipso die suo festo Dominum comprehenderunt, vt perduceretur ad exitum, quod scriptum est. Populerunt signa sua signa, & in medio solemnitatis non cognouerunt.* Dicit enim Iudæos comprehendisse Christum in die festo, quia comprehenderunt illum in nocte decimæ quintæ lunæ, ineunte iam die festo iuxta computationem Hebræorum. Idem docet aperte August. tractat. 50. in Ioannem, exponens illa verba. *Proximum ergo erat Pascha Iudæorum. Illam, inquit, diem festum Iudæi cruentum habere Domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus, qui nobis eundem diem festum suo sanguine consecrauit.* Ratione non possumus hanc veritatem confirmare, cum solum ad historiam pertineat, tamen (vt Leo Papa notauit sermone. 7. de Passione) non caruit mysterio nec sine diuino consilio factum est, vt impy Iudæi, qui sciendi in Christum occasiones sepe quaerant, non nisi in solemnitate Paschali exercendi furoris sui acciperent potestatem. Oportet enim tam in signe sacrificium in die festo, ac solemni offerri, & in eo antiquarum victimarum umbras, ac figuras consummari.*

Ad fundamenta aliarum opinionum, vt respondeamus, exponenda sunt variâ loca Euangeliorum. Primus est Ioann. 18. *Ipsi non introierunt pratorium, ne contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* Prima expositio est Iudæos quidem nondum immolasse, & comedisse agnum, quando Christum accusabant coram Pilato: id tamen non euenisse, aut quia tempus præscriptum à lege non esset transactum, aut quia ex antiqua consuetudine solet immutari: sed quia præoccupati, circa mortem Christi, non potuerant eo anno huic solemnitati vacare. Hæc vero responsio, si de omnibus Iudæis intelligatur, æque improbabilis est, ac aliæ opiniones supra improbate: tum quia repugnat verbis Euangeliorum supra tractatis: tum quia incredibile est vnnerfam plebem, atque omnes homines exteros, qui ad immolandum agnum Ierofolyma conuenerant, in machinanda

Fr. Suarez. tom. 2:

A Christi morte fuisse occupatos, impeditosque, ne agnum suo tempore immolare possent. Si autem intelligatur responsio solum de Phariseis, Scribis, ac principibus sacerdotum, & de nonnullis eorum ministris, est probabilis hæc expositio, & autorè Chrysof. homil. 82. & 85. in Matth. quam Theophyl. Alexan. loco supra citato, quam etiam ex Eusebio Emiseno refert D. Tho. in catena Luc. 22. & hic videtur esse sensus Leonis Pape sermone septimo de passione, vbi sic inquit. *Cum Scribas, & seniores populi ad impium concilium Pontifices congregarent, omniumq; animos sacerdotum cura admiuendi in Iesum, scelus occupasset, ipsi se doctores legis lege priuarunt, & spontaneo defectu riuus sibi patros abstulerunt. Incipiente enim festiuitate Paschali, qui ornare templum, mundare vasa, victimas providere, & legitimis purificationibus sacratiorem diligentiam adhibere debebant, periculis odij furore concepto, ad vnum opus vacant, & in vnum facinus simili crudelitate coniuuant. Quæ fere verba mutuatus videtur Leo ex Hier. Matth. 20. circa illud. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, &c.* Ad id etiam potest coniectura. Quia cum principes Iudæorum vehementi odio in Christum ducerentur, Iudæque promissionem, & aduentum auidissime expectarent, verisimile est tota illa nocte huic operi fuisse intentos, prius preparando cohortem, & ministros, vt Christum caperent, postea ipsum comprehendendo, examinando, ac iniurijs afficiendo. Deniq; cum legamus Actor. 23. quosdam Iudæos ire exarsisse odio in Paulum, vt sese deuouerint, neque manducatos, neque bibituros, donec ipsum occiderent, quid mirum est si dicamus hos Iudæos, qui multo maiori odio in Christum ardebant, tam fuisse sollicitos circa mortem Christi, vt nihil de agni manducatione curarint?*

C Quod si obijcias, hoc non fuisse contra legem quæ Exod. 12. præcipiebat, vt omnes eadem nocte manducarent agnum; Iudæos autem, quamuis alioqui essent iniquissimi, tamen in obseruandis suis legalibus caeremonijs fuisse obseruantissimos. Respondetur, eos ita fuisse obcecatos odio, & inuidia in Christum, vt maius Dei obsequium existimauerint curare illius mortem, quam legem exequi. Et fortasse multi eorum ex nimia malitia, atq; ita contra propriam cōscientiam legem transgressi sunt, vt animi affectum immoderatum, & insanabilem sitim sanguinis Christi expleant.

D Nihilominus hæc expositio suspecta mihi est. Quia illi Iudæi nullam habuerunt probabilem occasionem omittendi celebrationem Paschæ, etiam si omnem sollicitudinem circa mortem Christi adhibere voluissent. Nam Iudas traditor, etiam si de eadem re fateri sollicitus, tempus habuit manducandi Pascha. Quinimo verisimile est ita fuisse inter ipsos constitutum, vt post agni cenam, noctis tempore, opportuna hora ad illum tradendum, & comprehendendum quaereret. Præsertim quia post cenam agni lauit Christus pedes discipulorum, instituit cenam mysticam, & vsualem obiit, & postquam egressus est Iudas, longum sermonem habuit cum discipulis suis: habuerit ergo satis temporis, vt possent agnum manducare. Adde, quod si manducationem agni ea nocte à lege præscriptam prætermisissent, nõ debuissent manducare illum vsque ad 14. lunam mensis sequentis, iuxta legem latam Num. 10. ergo non erant solliciti de manducatione agni, quando pratorium non sunt ingressi, vt manducarent Pascha.

E Secunda ergo expositio est nomine Paschæ eo loco non agnum, sed azymos panes significari. Hanc amplexus est D. Thom. hic quæst. 46. artic. 9. ad 1. & super Ioann. & in catena pro illa refert Alcuinum: eique fauent August. tract. 114. in Ioan. & Chrysof. hom. 82. in Ioann. & Theophyl. Ioann. 18. eamque sequi.

Mm 3

Chrysof. Theoph. Cyr. Alex. Euseb. Emis. D. Thom. Leo Papa

Hierony. Matth. 20.

Act. 23.

Obiectio. Exod. 12.

Responsio.

Num. 10.

2. Expositio. D. Thom. Alcuin. August. Chrysof. Theophyl.

Chrysof. August. Cyril. Beda.

Luc. 22. Mir. 27. Matth. 27.

Chryf. Hieronym. Amos 8. Terrib.

Euseb. Cyril Iero. Origen.

Cle. Papa.

August.

Leo Papa.

Responsio. ad argumta in oppositum. Testimonij Ioan. 18. 2. expositio.

sequitur Innocent. libr. 4. de mysterio missæ, cap. 4. Duo vero huic expositioni obstare possunt. Primum est, quia non potest ex Scriptura ostendi panes azymos interdum vocari *Pascha*. Alterum est, quia similiter non potest probari ex Scriptura manducandum azyma, fuisse necessarium munditiam legalem: imo cum panis azymus illis diebus esset quasi usualis, & ritus ille per septem dies integros duraret, non est admodum verisimile ad illum fuisse necessarium specialem munditiam, vel observantiam. Quæ obiectioes satis probant hanc expositionem esse valde incertam ac dubiam. Si quis tamē eam suscinere velit, respondere potest ad primam, nomen *Pascha*, (vt supra dictum est) quamvis prima qua significatio solemnitate dumtaxat agni significaret, translatum tamē esse ad significandum tum tempus solemnitatis azymorum. Vnde sicut nomen *Pascha*, prout significat proprium Pascha, interdum significat tempus, in quo manducatur agnus, interdum agnum ipsum, ita etiam prout significat totam solemnitatem azymorum, interdum significat totum tempus illius solemnitatis: interdum vero proprium cibum illius temporis, seu paschalem, qui præcipue erat panis azymus: atque ita, cum dicitur, *Vt manducarent Pascha*, non male exponitur, id est, vt manducarent Paschalem cibum. Neq̄ oportet, vt hæc significatio huius vocis omnino eodem modo in alijs locis Scripturæ reperitur, sed satis est, quod ex alijs probabiliter deducatur. Et eodē modo responderetur ad secundam. Nam panes azymi habebantur sancti, & legales, sicut panes propositio- nis, ad quos edendos necessaria erat munditia, vt aperte colligitur ex 1. Regum capite 21. quanquam in lege nullibi reperitur expressum, quod ea munditia esset necessaria, sed solum subintellectum sit, quia panes sancti habebantur. Ad hunc ergo modum, quāuis non æquali ratione, panes azymi sancti, & legali observatione, ac puritate digni existimari possunt, & ita inter sacros cibos numerantur à Iosepho libro tertio antiquitat. capite decimo & Philone lib. de vita contemplat. iuxta finem.

1. Reg. 21.

Ioseph. Philo.

Vera expositio. In pratorii Pilati ingre- di Principes Iudeorum cur recusau- rint.

Num. 28. Deut. 16. 2. Para. 30. Et 15. Ioseph. August.

Leuit. 6. 7. Et 22. Num. 18. Deut. 12. Abulens.

August.

Tertia vero expositio, quæ eo probabilior videtur, quo in scriptura maius habet fundamentum, est, nomine *Pascha* illo loco non significari agnum Paschalem, sed alia animalia, quæ illis diebus sacrificari solebant. Quod enim illis diebus præsertim primo, & ultimo plures victimæ, & sacrificia Paschalia offerrentur, constat ex Numer. 28. Deuter. 16. 2. Paralipomen. 30. & 35. & ex Iosepho libro tertio antiquitat. capite decimo & libr. 17. capite vndecimo. Quod vero hestix illæ, seu victimæ *Pascha* nomine interdum in Scriptura significentur, tradidit Augustinus libr. quæst. super Deuter. cap. 24. & in superioribus ex varijs locis Scripturæ probatum à nobis est scilicet. 2. in fine. Deniq̄ quod huiusmodi victimæ Paschales tantum à mundis legitime manducari possent generaliter colligitur ex Leuit. 6. & 7. Et 22. & ex Num. 18. specialius vero ex Deuter. 22. Recte igitur in supra dicto loco Ioannis nomine Pasche huiusmodi sacrificia intelliguntur. Quam expositionem attigit Abulensis in secunda parte sui defensorij, eamq̄ recentiores scriptores frequentius approbant.

Secundum testimonium explicandum, est illud Ioan. 19. *Erat autem pasceus Pasche*. Circa quod notandum est cum August. tract. 117. in Ioannem: *pasceum* vocem Græcam esse, & *preparationem* significare. Vnde sit, cum Ioannes vocat diē mortis Christi *pasceum pasche*, dupliciter posse intelligi: Primo vt vox illa, *Pascha*, significet (vt ita dicam) terminum ad quem, id est preparationem ad Pascha: & hæc interpretatio fauet obiectioi factæ, & ex illa sequitur Christum non in primo die Paschatis esse mortuum sed in vigilia Paschatis. Sed hæc interpretatio falsa est, vt ostendam. Alio ergo modo exponenda est il-

la vox *Pascha*, vt significet quasi subiectum, seu rem-
pus, in quod dies ille preparationis tunc incidit, ita
vt habeat vim adiectiui, & idem sit *pasceus Pascha*
quod *pasceus Paschale*, seu quod in die Pasche fie-
bat. Hanc vero esse legitimam expositionem osten-
do. Primum, quia feria sexta erat apud Iudæos dies
preparationis ad Sabbathum, quia in illa præpara-
bantur necessaria ad Sabbathum. Quia (vt supra di-
ximus) licet in alijs festis liceret necessaria ad victum
preparare, non tamen in Sabbatho. Vnde Exod. 35. &
etiam succedere ignem prohibitum erat, & ideo die
ante Sabbathum omnia ita præparabant Iudæi, vt
in Sabbatho omnino vacare possent, vt colligitur
Exod. 16. vbi die sexta præcipiuntur colligere cibos
duplices. Vbi Origenes hom. 7. notat, hinc diem il-
lam sextam hebdomadæ vocatam esse *pasceum*.

Origen.

Quod non obscure colligitur ex Marco capit. 15. di-
cente, *Erat pasceus, quod est ante Sabbathum*: non er-
go vocatur *pasceus*, quia esset præparatio ad Pa-
scha: sed quia communi nomine dies illa ita voca-
batur. Et eodem sensu dixit Matt. c. 27. *Altera autem*
die, quæ est post pasceum, qua circumloquutione ex-
plicat diem Sabbathi, & absolute vocat *pasceum*
plane indicans hoc nomine absolute dicto solitam
esse significari feriam sextam. Et idem colligitur ex
Luc. 23. dicente, *Erat pasceus & Sabbathum illucese-*
bat. Et confirmatur, quia ad diem Pasche nulla præ-
paratio fiebat, quia (vt diximus) in eo poterant cibi
preparari, ergo sine fundamento dicitur diem illū
vocari preparationem ad Pascha. Confirmatur tan-
dem ex Iosepho libr. 16. Antiq. cap. 10. vbi refert Au-
gusti rescriptum, vbi hæc verba habentur. *Neque cogi*
Iudæos ad præstandum vadimonia Sabbatho, aus pridie
Sabbathorum, post horam nonam in pasceus. Vbi aperte
vox illa *pasceus*, feriam sextam significat, quæ in-
terdum etiam in antiquis canonibus Ecclesiæ retine-
tur, vt videre licet in can. 68. Apostolorum, & apud
Clem lib. 7. Const. c. 24.

Marc. 15.

Pasceus

Pascha quidam

Matth. 27.

Luc. 23.

Ioseph.

Clem. Papæ.

Obiectio.

August.

Beda.

Cæsar Bar.

Sed contra: Nam Augustinus tract. 120. in Ioannem
dicit. *Acceleratam fuisse à Iudæis sepulturam Christi, ne*
aduerseretur, quando iam propter pasceum, quam
cenam puram appellant, facere tale aliquid non licebat.
Et similia habet Beda Ioann. 19. Sentiunt ergo, Iu-
dæos cenaturos fuisse illa nocte cenam puram, &
ideo Christi sepulturam maturasse: cœna autem pu-
ra non videtur dici posse nisi cœna agni. De hoc te-
stimonio August. atque de cœna pura multa com-
mentatur Cæsar Baron. in suis annalibus, ann. 34. ac
reprehendit eos, qui nomine *cœna pura* censent ap-
pellari solitam quamlibet feriam sextam, seu diem
pasceus, quia nulla ratio reddi potest huiusmodi
generalis appellationis. Vnde existimat cœnam Pa-
schalem intelligi nomine cœnæ puræ propter azy-
mos panes, qui puritatem, & sinceritatem significa-
bant. 1. ad Corin. 5. Atq̄ ita tandem fatetur, Augusti-
num illo loco fauere contrariæ sententiæ asserenti
Iudæos nondum cœnasse Pascha, quando Christus
mortuus est. Et confirmat ex eodem Augustin. 1. Cor. 3.
tract. 117. in Ioannem, & lib. 3. de consensu Euang. cap. 13.
vbi *pasceus Pasche* interpretari videtur, fuisse
preparationem ad Pascha. Sed quidquid fit de alijs
locis: tamen (quod ad cœnam puram attinet) pro-
babilius existimo, non diem Paschatis fuisse ita ap-
pellatum propter cœnam agni: sed quamlibet diem
pasceus, seu feriam sextam. August. enim non dicit
cœnam agni, nec *pasceum Pasche* vocatum esse
cœnam puram: sed absolute *pasceum*, & eodem mo-
do loquitur Beda. Et expresse Iren. lib. 1. cont. hæres. Iren.
cap. 10. dicit sextam diem appellari *cœnam puram*: &
lib. 5. cap. 23. *Pasceus* [inquit] *quæ dicitur cœna pura, id*
est, feria sexta. Cur autem feria sexta ita sit appellata,
mihi non satis constat. Probabile vero est, solitos
fuisse Iudæos in nocte ferie sextæ propter Sabbathi
festiuitatem, solennem aliquam cœnam instituerere.
Constat enim ex Tertulliano libro quinto contra
Marci.

Testimonij

Ioan. 19.

Expositio.

Exod. 35.

Et

die 16.

Origen.

Marc. 15.

Pasceus

Pascha quidam

Matth. 27.

Luc. 23.

Ioseph.

Clem. Papæ.

Obiectio.

August.

Beda.

Cæsar Bar.

Iren.

cap. 10.

lib. 5.

cap. 23.

Tertul.

Marci.

Marci cap. 4. Iudæos inter alias festiuitates annūtere cenas puras, quas ibi à ieiuniis distinguit. Et hæc tenus de fundamentis illatis pro prima sententia.

Responsio ad argumenta secundæ sententiæ. Matth. 27. Chryso.

In fundamentis secundæ sententiæ alia occurrunt exponenda testimonia, primum est illud Matthæi 11. Non in die festo. Ad quod primum dicendum est cum Chryso. homil. 80 in Matth. eos, qui hoc dicebant, non pietatis causa fuisse permotos, ut id dicerent, aut quia putarent id esse contra solennitatem diei festi, sed (ut ipsi mer dixerunt) ne tumultus fieret in populo. Deinde quamuis nonnulli ex illis hoc consilium dederint: sed aliorum certe sententia præuoluit; præsertim cum Iudas ultro offerret sese pollicitus Iesum sine tumultu, ac rumore tradere. Quod fere notauit Rupertus lib. 3. in Oseam, circa illa verba: *Quæuit paulum ciuitas à commissione fermenti.* Imo verisimile est, Iudæorum principes maior ex parte studuisse, obstinatoque animo voluisse Christum in die solenni Paschæ interficere, quando ex omnibus regionibus congregati erant Iudæi Ierosolymis, ut supplicium esset celebris, ac notius. Quod diuina prouidentia in bonum conuertit, nam inde factum est, ut Christi innocentia, & veritas mortis ac resurrectionis eius neminem posset latere, nisi voluntarie excæcari voluisset.

Rupert.

Magnus dies Sabbathi quid. Rupert.

Secundus locus explicandus est de magno die Sabbathi, qui (ut ibi notat Rupertus) non propterea ita est appellatus, quod esset primus azymorum: sed quia erat Sabbathum paschale, & simul cum festiuitate Paschæ coniungebatur azymorum obseruatio, quod multum augebat diei solennitatem: tum propter dictam causam, tum etiam, quia quando illud Sabbathum occurrebat proxime post primū diem azymorum, non poterant Iudæi, qui Ierosolymam conuenerant, longum iter agere, ut ad propria redirent, & ita reddebatur solennior ille dies Sabbathi propter magnam populorum frequentiam. Adde præterea, quod Deuter. 21. præceptum erat, ut corpora eorum, qui supplicio afficiebantur eodem die de patibulo deponerentur. Aliunde vero instabat iam vespera, in qua solennitas Sabbathi incipiebat, & quia cum illa cōiuncta erat festiuitas azymorum, ideo solliciti erant, ne cogerentur, aut in die Sabbathi corpora deponere, quod fortasse non licebat eis, maxime quando facile præueniri poterant, vel ea per totum diem in patibulis relinquere, quod & contra legem erat. & contra tanti diei solennitatem.

Deut. 21.

Obiectio.

Dices, maior erat solennitas primi diei azymorum, quam solennitas Sabbathi, etiam si in secundum azymorum incidere. Rursus grauius erat corpora hominum in patibulis ponere, & interficere, quam ibi iam posita relinquere, ergo, si hoc posterius tanta solitudine vitantur Iudæi, multo magis prius. Respondetur, quidquid sit de antecedenti, quod non caret dubitatione, quia dies Sabbathi, quoad aliquas actiones & circumstantias festiuor erat (ut ex supra dictis colligi potest) negatur consequentia. Quia nõ erat æqualis affectus Iudæorum. Antequam enim Christum interficerent, vehemēti passione, & affectu mortis eius impellebantur, & ideo nihil de festi solennitate curabant, dummodo mortem eius accelerarent: postquam vero desiderium expleuerunt suum, neque amplius habent, quod aduersus Christum machinarentur, religionem, dieique festiuitatem simulare voluerunt.

Respons.

Dubium.

Responsio.

Ioan. 18. Cyril. Chryso. August.

Tertio loco exponendum est, quomodo in die festo potuerunt fieri à Iudæis omnia, quæ de passione Christi Euangelistæ narrant: Et primum quidem de Iudæis hostibus Christi dici potest, eis non fuisse prohibitum causam dicere in die festo, & mortem procurare: sed exequi, iuxta illud Ioan. 18. *Nobis non licet interficere quemquam,* quod dictum à Iudæis esse propter diem festum, supra cum Cyril. Chryso. & August. docuimus. Supponebant ergo Iudæi sibi li-

tere petere in die festo mortem Christi, quod faciebant, cum eam exequi recusarent, quia non licebat. Secundo dici potest eos actos esse in credibili odio, & inuidia in Christum, adeoque fuisse obcæcatos, ut existimarent magnum se obsequium præstare Deo, interficiendo eum, quem Deo blasphemum, & genti suæ valde perniciosum iudicabant: aliunde vero timebant populi tumultum, quia sciebant eum habere plures discipulos, à quibus diligebatur, verebantur denique ne alia ratione elaboretur è manibus, sicut alias sæpe fecerat, & ideo nacta opportunitate, eam neque breuissimo tempore differre voluerunt. Cuius voluntatis nonnulla signa prius dederant. Nam Ioan. 7. in die festiuitatis scenopægiæ voluerunt eum comprehendere, idemque tentarunt postea in die magno, seu octauo festiuitatis. Et Ioan. 10. in alio die festo eum lapidare tentarunt, ubi iam non tantum procurare, sed exequi mortem eius volebant in die festo, sicut Num. 25. transgressor Sabbathi eodem die lapidatus est.

Ioan. 7. & 10.

Num. 25.

Deinde de mulieribus, vel aliis personis, quæ ex pietate Christi corpus eodem die sepulture mandauerunt, responderi facile, ea opera non fuisse feruilia, sed charitatis, & pietatis, & ideo non fuisse prohibita in illo die (ut supra probatum est) secus vero erat de die Sabbathi, in quo non feruilia opera, sed simpliciter opera prohibebantur, ut patet Exod. 16. 20. & sequentibus. Quod absolute de omnibus operibus Iudæi intelligebant, & saltem intelligi de laboriosis potest, quorum magna necessitas occurrebat, seu quæ sine incommodo differri, aut præueniri nõ poterant. Denique quod de mulieribus additur, quæ parauerunt aromata, ut Christum iam sepultum ungerent, quamuis eandem possit admittere responsionem: probabile tamen est eas non id fecisse eodem die, quo mortuus est Christus, sed die sequenti post occasum solis finita iam Sabbathi festiuitate. Marcus enim cap. 16. expresse dicit: *Et cum transisset Sabbathum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum.* Unde quod Luc. c. 23. *Et reuertentes parauerunt aromata & unguenta, & Sabbatho quidem sicut mandatum,* vel intelligendum est per anticipationem (ut exponit Innocent. 3. lib. 4. de myste. missæ ca. 4.) vel certe intelligi potest, quædam parasse illo die Veneris, antequam sol occideret, & Sabbathum inciperet, quæ domi habebant, vel ad manum facile habere poterant: plura vero emisse postea die sequenti finita Sabbathi festiuitate.

Dubium.

Respons.

Exod. 16. 20.

Aromata ad ungen- dum Christi corpus m. licet quædam parauerunt.

Luc. 23.

Luc. 23.

Innocent. 3.

SECTIO V.

Qua die hebdomadæ, & mensis Christus Dominus fuerit mortuus.

Diuitatio hæc facile potest ex dictis in præcedenti sectione definiri. Nam quod attinet ad priorem partem, ex dictis plane sequitur Christum mortuum esse feria sexta, hoc est, die Veneris, quod aperte constat ex Euangelio. Dicitur enim Matth. 27. *Christus crucifixus, & sepultus in die parasceues, & Marc. cap. 15. addit. Quod est ante Sabbathum.* Et Lucas cap. 23. *Erat (inquit) Parasceues, & Sabbathum illucescebat,* loquitur autem de die, & hora sepulture Christi, dixit autem illuxisse Sabbathum, quia erat prope occasum solis, in cuius crepusculo Sabbathi festiuitas incipiebat. Denique Ioan. cap. 19. dicit depositum fuisse Christum de cruce eodem die, quo sepultus est, ne in cruce Sabbatho maneret, constat ergo crucifixum esse die Veneris. Quod enim quidam exponere conati sunt Sabbathum ibi non significare propriè, & in rigore septimam diem hebdomadæ, sed Paschæ festiuitatem, inauditum est, & omnino falsum, atque cõtra propriam significationem Parasceues & Sabbathi: & procedit ex falso fundamento, sc. diem proximum post mortem Christi fuisse festum

Feria sexta Christus mortuus.

Matth. 27.

Luc. 23.

Ioan. c. 19.

Dies veneris in Ecclesia cur venerabilis, ac celebris. August. Hierony. Clem. Pp. Orig. Epiphani. Tertul. August.

Beda.

Irena.

Mar. Fran.

Abulen. Ioan. Luc.

Beda.

Epiphani.

Onuphr. Anselm. Theo. Caf.

Pascha. Repugnat deniq; communi sensui, & traditioni Ecclesie, que sextum diem hebdomade specialiter veneratur, ac celebratur, eo quod Christus Dominus in eo sit mortuus, vt tradidit etiam August. libr. de Trinit. c. 5. & epist. 115. ad Ianuarium c. 13. 14. & 15. qua etiam habetur inter epistolas Hieronymi tomo 9. Et eandem ob causam ab initio Ecclesie obseruatum est, vt fideles eo die a carnibus abstineant, vt constat ex Clemente lib. 5. Constit. c. vlt. & lib. 7. c. 22. alias 24. & Ignatio epistola octaua ad Philippenfes extra finem, Clemente Alexandrin. libr. 7. stromat. satis post medium: Origene homilia 10. in Leuitic. circa finem. Epiph. hares. 25. & in Anchorato, Tertuliano contra Psychicos cap. 1. & nono, August. epist. 86. ad Castulanum. Qui addunt etiam feria quarta solitum esse seruari ieiunium, quia in ea coactum est concilium, in quo de morte Christi definitum est. Propter quae Beda lib. de ratione computi capite 17. libr. de ratione temporum capite 45. Nulli (inquit) Catholico dubitare licet Christum feria sexta fuisse occisum. Et ad id prodest congruentia ex Irenaeo lib. 5. contra hares. ca. 23. Quia decuit Christum eadem mori die, qua homo creatus est, quia pro illo redimendo, ac veluti recreando moriebatur: constat autem sexta die hominem fuisse creatum: imo arbitrantur multi eodem die peccasse, de quo alias. Contra hanc autem veritatem occurtebat difficultas de die Pentecostes, seu aduentus Spiritus sancti, quomodo potuerit esse Dominica dies, si Christus feria sexta mortuus est: sed hanc tractabimus commodius infra agentes de die resurrectionis.

Circa posteriorem partem questionis, non est sermo de lunari mense. Iam enim diximus Christum in primo mense, quem luna confecit post equinoctium vernale, die illius quinta decima, fuisse crucifixum, sed est sermo de mense solari. Et ratio dubij est. Quia primus mensis lunaris partim in Martium, partim incidit in Aprilem, & interdum plures dies vnus mensis, interdum vero plures alterius complectitur, & ideo res dubia est, an in Martio, vel in Aprili, & quoto die alterutrius mensis Christus obierit. Vnde quidam dixerunt Christum mortuum esse in mense Aprili, alij in die 16. (vt refert Marcellus Francolinus lib. de horis canonicis cap. 74.) alij in die secundo, alij vero in die tertio, quae sententia a multis recentioribus probatur. Quia recte seducta ratione per tabulas Regis Alfonso, & per computationem Ecclesiasticam ex aureo numero, & literis Ecclesiasticis, anno trigesimo quarto aetatis Christi, & per aliquot annos ante, & post illum, dies decimae quintae lunae non incidit in feriam 6. hebdomadae, neque in mense Martio: reperitur autem incidisse in praedictum diem Aprilem. Ita Abulen. 2. parte defensorij capite decimo tertio, & Ioannes Lucidus libro de vero die passionis Christi, cap. 9. & 12. Alij vero dixerunt Christum esse mortuum in mense Martio. Sed inter eos est magna varietas in assignando die, vt Beda etiam attigit lib. de ratione temporum cap. 59. vbi ait, quosdam sensisse Christum esse mortuum vigesima sexta die Martij, in quam sententiam potest citari Epiphani. lib. 4. cap. 10. iuxta communem lectionem quae habet, septimo Calendas Aprilis Christum fuisse mortuum, quam etiam sequitur Onuphrius in Chronico, anno Christi 34. Alij dixerunt Christum mortuum fuisse trigesima die Martij: alij e contrario in die septima. alij in 18. vt refert Epiphanius hares. 50. vbi ipse dicit fuisse in vigesima secunda. Anselmus vero supra Matth. capite 27. affirmat in vigesima prima. Alij referunt Theophylum Caesariensem asserentem mortuum fuisse in 24. vt colligitur ex Beda libro de aequinoctio vernali in fine, vbi ex eodem Theophylo, cum concilio sub illo congregato, refert Christum resurrexisse septimo Calendas Aprilis, hoc est vigesima sexta die Martij, vnde fit mortuum esse die vigesimo quarto, seu nono Calendas Aprilis. Vnde quod ibi

dicitur iuxta hanc sententiam Christum passum esse ab vndecimo Calendarum Aprilis, hoc est, die vigesima secunda Martij, intelligendum videtur, non quod eo die fuerit comprehensus, sed quia eo die in concilio definitum est a Iudaeis, vt Christus moreretur. Alias si Christus vndecimo Calendas fuisset comprehensus, sequenti, id est, decimo Calendas fuisset mortuus, vnde si non resurrexisset nisi septimo Calendas, duobus diebus integris iacuisset in sepulcro, quod fidei repugnant, vt inferius ostendemus.

Sed interpretatio durior videri aliquantulum potest, quia ibi dicitur Christum passus ab vndecimo Calendarum Aprilis, quia ea nocte a Iudaeis traditus est. Et ideo potius dicendum videtur mendosos esse codices, in quibus legitur septimo Calendas resurrexisse, nam legendum est, octauo Calendas, vt emendatiores codices habent, & vt ex antecedentibus, & sequentibus facile potest quisque conijcere. Quia solum tres dies ibi numerantur ab initio passionis vsque ad resurrectionem.

Iuxta hanc ergo veram lectionem, & interpretationem, ex sententia huius authoris, & Concilij cum eo congregati, die vigesima tertia Martij mortuus est Christus: & ita refert, & sequitur hanc sententiam Theophylastus idem Beda libr. de ratione temporum cap. 65. & idem colligitur ex cap. 45. & 59. Ex quibus locis etiam constat olim Ecclesiam Galhae sequutas fuisse hanc opinionem. Quae fuit etiam sententia nonnullorum Patrum, Eusebij Caesariensis, vt est apud Turrianum libro 5. Constitutionum Apostolicarum cap. 16. & Laetantij libro quarto diuinarum institutionum ca. 16. Nam licet in quibusdam codicibus legatur, Christum mortuum esse ante septimum diem Calendarum Aprilis, tamen emendatiores habent ante diem decimum, id est, decima die ante Calendas Aprilis, quae est vigesima tertia Martij. Et eandem sequitur Anselmus libro secundo de imagine mundi c. 7.

Vltima denique sententia frequentius recepta & vfitata est, Christum mortuum esse die vigesima quinta Martij. Hanc (vt inquit, Beda libr. de ratione tempor. capite 28. & 45.) plures Ecclesiae magistri, & Doctores Ecclesiastici tradiderunt. Inter quos est August. libr. 4. de Trinitate cap. 5. & 18. de Ciuitate cap. vltimo, & libr. 83. quaestione 56. Chrysofostom. sermone quodam de natiuitate Ioannis Baptistae. Tertullian. libr. contra Iudaeos capite 8. quam sequuntur, Diuus Thomas super Ioann. cap. 2. Antoninus, Platina, Vuard.

Inter quas sententias nullum constans iudicium ferre possumus, quia pendet vel ex humana historia, vel ex tabulis astronomicis, & in vtroque est summa varietas, & ita res est incerta. Quare consultius est vel iudicium differre, vel cum vltima, vt potest communiore, magisque recepta sententia loqui.

SECTIO VII.

Qua hora Christus Dominus passus sit, ac mortuus.

Hae sola quaestio superesse videtur, quae ad hanc temporis circumstantiam plene explicandam pertineat. In qua primum inquiri potest, qua hora Christus Dominus comprehensus fuerit. Deinde qua hora cruci affixus, quae mortuus. Reliquum enim temporis spatium quod in alijs passionibus eius mysterijs positum est, satis ex Euangelistis, & ex haecenus tractatis, tractandisque constabit.

Ex tribus autem quaestionibus tactis, prima facile expediri potest. Quia cum Euangelista nihil expresse dicant, coniectura solum vti possumus ex iis quae ipsi referunt. Quibus recte perpenfis, ac considerata verisimilis videtur sententia, quae ex Chrysofostomo colligitur hom. 84. in Marth. & 72. in Ioan. Christum comprehensum esse hora noctis intempesta, vna

Aug. Hieron. Clem. Pp. Orig. Epiphani. Tertul. August.

Beda. Euseb. Caf.

Turrianus. Laetani.

Anselm.

Beda. August. Chrysofostom. Tertul. D. Thom. Antonin. Platina. Vuard.

Qua hora noctis hora comprehensus sit Christus. Chrysof.

vna fortasse, vel altera hora ante noctis dimidium. Quia post solis occasum Christus cum discipulis ad celebrandam legalem cenam discubuit, iuxta illud Luc. 22. *Facta hora discubuit*, cum nec anticipare debuerit tempus à lege præscriptum, neq; executionem eius differre. Post cenam autem agni discipulorum pedes lauit. Postea sacramentum Eucharistiæ instituit: deinde cenam vnaalem, & cõmunem cum discipulis mandauit, ne postea longum sermonem, quem Euangelista Ioannes refert, cum eis habuit, ac tandem hymno dicto exiit in montem Oliueti. Quæ omnia certe non potuerit paucioribus, quam tribus, vel fortasse etiam quatuor horis perfici. Rursus in itinere vsque ad hortum aliquod temporis consumptum est: orando autem in horto videtur integram fecisse horam, antequam primo ad discipulos reuerteretur, eosque dormientes inueniret. Nam eis tunc dixit. *Si non potuistis vna horam vigilare mecum?* & tamen postea rediit, & orauit secundo, & tertio: ergo cum post hæc omnia comprehensus sit, recte coniectamus hæc omnia nocte fuisse comprehensum. Vnde cum Aug. ait li. 3. de consen. Euang. c. 13. adhuc noctis primas partes fuisse, quando Christus à Iudæis apprehensus est, exponendus est, per primas partes noctis intellexisse eas, quæ mediam noctem antecedunt. Quod etiam colligi potest ex probatione, quam subiungit, scilicet quia quãdo Christus ad domum Annæ peruenit, nondum gallus cantauerat. Inde enim solum colligi potest nodum fuisse mediam noctem, vnde Chryf. supra, tractans verba Christi. *Non cantabit gallus, &c. colligit ex illis verbis galli cantum non longe abfuisse ab illa hora. Quia iam* (inquit) *secunda vigilia agebatur.* Quod vero Gab. lect. 13. in Can. dicit, Christi passionem quantum ad violentiam ab extrinseco illatum hora noctis tertia incepisse, in qua Iudæi violentas manus in Dominum iniecerunt, nõ est ab hac sententia alienum. Nam hora tertia comprehendebat totam secundam vigiliam noctis: nam prima durabat per tres primas horas noctis secundum nostram computationem: secunda vero protendebatur à fine primæ vigiliæ vsque ad mediam noctem, & tota illa dicebatur *hora tertia*, seu *secunda vigilia*, in cuius dimidio tempore, seu circa finem eius comprehensus est Dominus.

Dubium. In secundo puncto grauior est difficultas propter apparentem contradictionem, quæ in Euangelistis esse videtur. Ioann. enim cap. 19. plene indicat Christum fuisse crucifixum hora sexta. Dicit enim horam quando Pilatus sedit pro tribunali, vt sententiam mortis in Christum diceret, fuisse quasi sextam: vnde colligere licet, quando crucifixus est, fuisse iam horam sextam. Quod etiam ex Matth. colligi potest, nam c. 27. dicit. *A sexta hora tenebre factæ sunt super vniuersam terram vsque ad horam nonam*, & illa expleta statim fere mortuum esse Christum. Lucas vero ait, *Erat hora fere sexta, & tenebre factæ sunt.* In contrarium vero est, quia Mar. c. 15. expresse dicit. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*, & tamen postea subdit, hora sexta factas esse tenebras. Quæ diuersitas in narratione Euangeliorum tam aperta contradictio nonnullis visa est, vt dixerint alterius Euangelistæ codicem esse mendosum. Quia signa (inquiunt) quibus numerus ternarius, vel senarius Græce scribitur, simillima sunt, & ita facile potuit vnus pro alio transcribi. Quam sententiam ita indefinitè retulit D. Thom. sup. qu. 46. art. 9. ad 2. & neque illam reprehendit, neq; declarat, in quo Euangelistarum mendum accideret, tamen in commentariis Hieronymi super Psalm. 77. legitur, textum Marci fuisse corruptum. Quam sententiam sequuti sunt Caietanus, Marc. 15. Sixus libr. 6. Bibliot. annot. 131. & Canus libro 2. de locis cap. 18. ad 5. qui falso eandem opinionem Theophyl. attribuit. Hic enim author Marc. 15. simpliciter affirmat Christum crucifixum esse hora tertia, & Ioan. 19. idem cõfirmans potius in aliam

sententiam inclinat, quod errot acciderit in Euangelio Ioannis, vt pro *tertia* sit positum, quamuis Theophylact. solum referendo procedat. Neutra tamen harum euasionum est à nobis admittenda. Primo, quia si hoc modo licet sine alio fundamento scripturam corrigere, nihil erit firmum. Secundo & maxime, quia in nullis codicibus, nec Græcis, nec Latinis est vlla diuersitas lectionis in Marco, vel in Ioanne, vt Erasmus, & alij expostores fatentur, & constat ex Augustino infra citando, Beda, & aliis expostoribus Euangeliorum. Atq; idem fuisse ab initio nascentis Ecclesiæ in delictis conicere, quoniam ex antiquissimis Patribus quidam dicunt Christum crucifixum hora tertia, vt Telephorus in epistola decretali, & habetur in cap. *Noctæ sanctæ*, de consecra. d. 1. & apud Burchardum libro 3. decreti capite 63. Ambros. in hymno, qui in Ecclesia Mediolanensi sic canitur.

*Iam surgis hora tertia,
Qua Christus ascendit crucem.*

Et Cyrillus Ierosolymitan. cat. 13. *Crucifixus* (inquit) *hora tertia*, Hieronymus in Marcum (si tamen ipse est author) qui etiam id confirmat. Postquã enim Christus cruci affixus est, illudebatur à prætereuntibus, qui capita mouebant, quod non potuit accidere post horam sextam, quando tenebre terram suffuderant, ergo oportuit antea, scilicet hora tertia fuisse crucifixum. Alij vero dixerunt fuisse crucifixum hora sexta, vt Clemens lib. 5. Constit. c. 13. alias 16. & lib. 4. cap. 34. alias 40. Ignatius epist. 2. ad Trallianos. Cyprian. lib. de oratione Dominica. Isidorus libr. 1. de Ecclesiasticis officiis cap. 19. Athanas. lib. de Virginit. *Sexta hora* (inquit) *celebrato preces cum psalmis, quoniam hac hora filius Dei sublatus est in cruce.* Quæ diuersitas inter sanctos Patres quamuis rei difficultatem augeat, tamen aperte ostendit eos ita legisse cõdices Euangeliorum, sicut nos legimus.

Adde præterea sine fundamento dici, hunc errorem accidisse propter similitudinem, & facilem mutationem signorum numeralium, tum quia neque inter ea signa est tanta similitudo, vt facile mutari potuerint: tum etiam, quia non constat eas voces scriptas fuisse signis numeralibus, & non potius propriis literis, ac vocibus, vt nunc in Græcis codicibus habentur. Sit ergo certum, contextum Euangeliorum non esse mutandum, nec corrigendum. Quo posito duo videnda sunt, primum quomodo res ipsa se habeat: deinde vero quomodo Euangelistæ sint in concordiam redigendi.

D Dicendum est igitur, Christum Dominum fuisse crucifixum in meridie, vel prope, seu (quod idem est) hora sextæ diei, vel circa illam. Hanc conclusionem in primis probat textus Ioannis, cuius veritas nulla alia ratione potest defendi, aut consistere, vt videbimus. Secundo, eandem conclusionem probant testimonia Patrum supra allata, & communis sensus, ac traditio Ecclesiæ, quæ habet Christum ante mortem tribus horis in cruce pependisse: constat autem mortuum esse hora nona, vnde sit crucifixum esse in sexta. Tertio id potest explicari ex discursu passionis Christi. Referunt enim Euangelistæ, Iudæos summo mane, id est, prima hora illius diei concilium iniisse, atque in illud Christum adduxisse, eumque iterum examinasse, an esset Christus, ac postea delussisse eum ligatum ad Pilatum: vbi primum facta est accusatio Iudæorum, & variæ interrogationes, ac responsiones inter eos, & Pilatum, & inter Pilatum, & Christum, quæ omnia si recte pensentur plus quam primam diei horam integram requirunt. Deinde missus est Christus ad Herodem, apud quem iterum accusatur ab Scribis, & illudicitur ab Herode cum exercitu, & veste alba induitur, & ad Pilatum remittitur, in quibus necesse fuit aliam horam, scilicet secundam diei consumi. Postea infruitur

Theophyl.

Erasmus August. Theophyl. Beda.

Telepho. Pap.

Ambros.

Cyr. Ierosol. Hieronym.

Clem. Pipi Ignat. Cyprian. Isidor. Athanas.

Hora sexta in meridie crucifixus est Christus

Luc. 22.

Matth. 26. August.

Chrysostr.

Gab.

Dubium.

Ioan. 19.

Matth. 27.

Luc. 23.

Marc. 15.

D. Thom.

Hierony.

Caietan. Marc. 15. Six. Sen. Canus.

noua accusatio, & examinatio cause apud Pilatum, varij sermones, & colloquia vltro, citroque miscentur, daturque Iudæis optio, vtrum vellent liberari, Barabbamne, an Christum, & principes persuaserunt populo, vt peteret Barrabam, & tunc primum aperte clamauerunt de Christo. *Crucifigatur.* Atque ita in Officio de cruce Christi à Pio V. probato sic dicitur.

Of. Pij V.

Crucifige clamant hora tertiæ.

Circumferuntur etiam versiculi quidam de horis Ecclesiasticis, ab omnibus recepti, in hunc modum:

Prima replet spiritus, causam dat tertia mortis.

Hæc ergo omnia in tertia hora facta sunt, & vel tota, vel magna pars eius in his elapsa est.

Post illam vero acclamationem Iudæorum Christus Dominus flagellatus est, & postea iterum ductus à cohorte in prætoriam, & exutus propriis vestibus & chlamyde coccinea circumdatus, & spinis coronatus, & à militibus variis modis illusus. Quæ certe omnia non potuerunt breuiori tempore, quam tota hora quarta expedire. Postea à Pilato populis ostenditur, quando Iudæi iterum clamauerunt: *Tolle, tolle, crucifige eum,* & illud: *secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei fecit.* Quo audito Pilatus magis rimauit, atque iterum Christum secum introduxit, longumque cum illo sermonem habuit, rediitque post ad populum cupiens liberari eum, & post nonnullas interrogaciones, ac responções, tandem sententiam mortis in eum tulit hora quasi sexta (vt Ioan. dixit) quia si rerum series spectetur, necesse est, vt minimum horam quintam fuisse transactam, vel instasse finem eius. Deinde susceperunt Iesum, & iterum illuserunt, & exuerunt chlamyde, & propriis vestibus induerunt, atque in Caluarie locum adduxerunt, angariaueruntq; in via Simonem Cyrenensem, & Christus orationem habuit ad mulieres. Quæ omnia iter retardabant, ac tandem peruentum est ad locum Caluarie, vbi prius obtulerunt ei myrrhatum vinum, quod est signum aliquantulum quiescisse prius, quam eum crucifigerent. Non potuit ergo in his omnibus non infumi alia integra hora: ergo non potuit Christus ante sextam horam, vel prope illam crucifigi. Nam quæ acta legimus illo die, non potuerunt paucioribus, quam sex horis absolui omnia.

Ioan. 16.

*Testimonij
Marci 15. de
hora crucifi-
xionis Chri-
sti
1 Exposit.
August.
Psalm. 63.*

Supere est ergo, vt secundo loco concordiam Euangeliorum exponamus. In quo primo occurrit difficilis locus Marci supra citatus. In cuius expositione plurimum laborauit Aug. lib. 3. de consens. Euangel. c. 13. & tract. 117. in Ioann. & in lib. 65. quaestionum q. 15. & in lib. quaest. noui & veteris testamenti q. 65. & sup. Psalm. 63. circa illud. *Exauerunt vt gladium linguas suas.* Qui duas excogitauit expositiones. Prima est, vt locus Marci ad literam intelligatur (vt sonat) scilicet Christum vere fuisse cruci affixum hora diei tertia: locum autem Ioannis non esse intelligendum de sexta hora diei: sed de hora sexta parasceues Paschæ, quoniam Ioannes ita inquit. *Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta:* per pascha autem putat esse intelligendum ipsum Christum, seu immolationem eius in cruce, quæ preparari (inquit) incepit hora nona noctis, à cuius initio computando vsq; ad tertiam horam diei, sex præterlabuntur horæ. Erat ergo hora sexta non diei, sed preparationis veræ Paschæ. Hæc vero expositio, nec ipsi Augustino admodum placeat, nec probari villo modo potest. Primo quia, quod de textu Marci dicitur, iuxta dicta non potest consistere. Ostensum enim est Christum non potuisse crucifigi hora tertia diei, computando durationem horarum, vt nos computamus, & sumendo earum initium à principio diei. Secundo quia expositio Ioannis est nimis violenta, & metaphorica: tum quia nomen Paschæ in propria significatione id non significat, nec Euangeliste vnquam eo sensu vtuntur ea voce: Tum etiam, quia modus

ille computandi, & numerandi horas nunquam est vsitatus. Tum denique quia gratis dicitur, præparationem mortis Christi incepisse ab hora nona noctis. Nam si aliquod initium eius assignari potest, non potest esse aliud nisi comprehensio Christi, quæ non incepit hora nona noctis, neque multo post illam (vt quidam scribunt) sed potius multo ante illam, quia hora nona noctis iuxta hæc computationem est tertia post dimidiam noctem iuxta nostram computationem. Quia ab hora nona vsq; ad diem tantum supersunt tres horæ nostræ, vt Aug. etiam supponit: ostendimus autem supra Christum ante mediam noctem fuisse comprehensum.

Secunda expositio August. est, Ioannem esse intelligendum ad literam, vt sonat: Marcum vero loquutum fuisse de crucifixione, non quando re ipsa facta est in monte Caluarie: sed quando facta est à Iudæis, quantum in illis fuit, quando scilicet clamauerunt. *Crucifige eum.* Quod factum esse hora tertia supra declaratum est, ac probatum. Hanc expositionem sequitur Innocent. libro 5. de myster. missæ c. 9. & D. Tho. supra, vt ramque expositionem Aug. referens, huic magis adhærere videtur, sicut & Beda in Ioann. & clarius in Marcum: vbi Theophyl. eandem referens expositionem non improbat. Nichilominus tamen probari nullo modo potest. Primo, quia propter solam petitionem, aut acclamationem Iudæorum, non potest proprie ac vere dici, Iudæos crucifixisse Christum hora tertia, alioqui etiam dici posset eum interfecisse statim mane, quando in suo concilio sententiam tulerunt, dicentes. *Reus est mortui.* Imo ibidem dici posset in feria quarta, quando eandem sententiam in alio concilio dixerit. Eo vel maxime, quod decretum, vel petitio Iudæorum non erat causa efficax, nec sufficiens crucifixionis Christi, donec Pilatus sententiam diceret, ergo non solum proprie, verum etiam neq; impropria, & metaphorica significatione dici potest Christus crucifixus hora tertia propter solam petitionem Iudæorum, cum nondum Pilatus protulisset sententiam, vsque ad horam saltem quintam, vt visum est. Responderi potest, quamuis Pilatus non protulerit sententiam hora tertia, sedens pro tribunali & auctoritate iudicaria: tamen tunc incepisse ostendere Iudæis voluntatē consentiendi petitioni eorum: Cuius signum est, quia statim præcepit eum flagellari, quæ erat veluti dispositio quadam ad crucifixionem, iuxta legem Romanorum, (vt in superioribus tractatum est) ergo extunc habuit animum illum crucifigendi, si non posset aliter fati facere Iudæis. Propter quam fortasse causam Clemens, & Ignatius locis paulo ante citatis dicunt, hora tertia sententiâ mortis latam esse in Christum. Et Athanas. dicto libro de virginitate dicit, hora tertia adductum esse lignum crucis. Sed hæc in primis incerta sunt. Nam potius quantum ex Euangelio cõijci potest) Pilatus erat eo tempore anceps & dubius, cupiebatque eripere Iesum à morte, atque eo animo illum verberari iussit. Deinde (vt ea omnia concedamus) non satis sunt ad explicandum textum Marci, qui aperte loquitur de reali crucifixione in executione ipsa, non verò, de animi deliberatione, nisi magnam vim, & æquiuocationem tam litera patiatur: quam ipsa series historice narrationis, quæ sic habet. *Crucifigentes eum, diuiserunt sibi vestimenta eius, quis quid tolleret, erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Vtrobique ergo de eadem crucifixione sermo est. Præterea in vtroq; loco euidenter loquitur Marc. de militibus, de quib. sermo est ab illis verbis: *Milites autem duxerunt eum, & c. & de illis dicitur: Percutebant eum, illudabant ei, dabant ei bibere myrrhatum vinum, diuiserunt vestimenta eius, crucifixerunt eum, & postea, & cum eo crucifixerunt duos latrones.* Non ergo sermo de Iudæis lingua crucifigentibus, nec de Pilato, animo, vel sententiâ: sed de militibus, manibus, clauisque Christum in cruce figentibus.

2 Expositio August.

Ioann. 19.

Innocent. D. Thom. Beda. Theophyl. Mar. 27.

Clem. Pap. Ignat. Athanas.

Marci 15.

Tertia

3. Expositio. Tertia ergo expositio est verba illa. *Erat autem hora tertia*, non esse coniungenda cum sequentibus, Et crucifixerunt eum: sed simpliciter, precise, ac per se fumenda, referendaque ad tempus illud, in quo cepit saluator pati à militibus Pilati. Ita Euthym. cap. 47. in Marcum. Quæ expositio placuit Catharino libro secundo in Caiet. Sed vix potest etiam mente concipi. Quomodo enim possunt efficere sensum verba illa interposita, quæ nec eum antecedentibus, nec consequentibus connectantur? At quo fundamento dici potest illa hora tertia referri ad hanc vel illam actionem, vel passionem, si nihil dicitur factum in illa, sed solum, quod erat hora tertia? Imo nec dimumari potest, quæ, vel quando fuerit hæc hora tertia. Adde falsum esse, quod dicit Euthym. Christum cepisse pati à militibus Pilati hora tertia. Nam si loquatur de initio post sententiam latam, constat ex Ioanne fuisse horam quasi sextam. Si vero loquatur de initio passionis absolute, & ante sententiam constat fuisse multo ante horam tertiam, scilicet nocte precedenti, vel summo mane, si sermo sit de iis, quæ Christus passus est, postquam ductus est ad Pilati prætorium.

4. Expositio. Quarta expositio, quam solū inuenio apud Marcel. *de horis canon. capit. 23.* est illud. *Et crucifixerunt eum*, non esse solum copulatiue interpretandum: sed in vi aduerbij tempus significantis, ita ut sit sensus. *Erat autem hora tertia* non dici, sed ex quo crucifixerunt eum, ita ut illis verbis significauerit Marcus tribus horis Christum in cruce pependisse vitium. dum milites diuidebant vestimenta eius, illudebantque ei, ac latrones crucifigebant. Sed hæc expositio auget potius difficultatem, quam explicet. Primo enim violenta est interpretatio illius copulatiuæ, & præter omnem vsū tam proprium, quam metaphoricum. Deinde illa, quæ Marcus ibi, & in sequentibus verbis narrat esse facta, ante sextam horam gesta sunt. Nam post illa omnia dicit. *Et facta hora sexta tenebre factæ sunt*, si ergo iam tunc Christus pependerat in cruce tribus horis, necesse est, ut hora tertia diei fuerit crucifixus, incidimus ergo in eandem difficultatem.

5. Expositio. Quinta ergo, & communis, ac vulgaris expositio est, qua vtuntur Nico. Lyran. Dion. Carhus. Gagneius. & alij recētiore Euangelij expositores infra citandi, & Magist. historiæ Euangelij c. 166. citatur Durand. in Ration. Diu. offi. lib. 5. cap. 1. Sed hic potius sequitur Aug. At ergo hæc opinio, Euangelistas de eadem re, atque de eodem tempore esse loquutos, quamuis sub diuersis rationibus, seu habitudinibus, diuersis item nominibus vsi fuerint. Ad quod explicandum, aduertendum est primo, quando de tempore alicuius actionis loquimur, interdū solere nominari tempus, quod inchoatum est, seu actu fuit. quod dicitur *tempus currens*: interdum vero, quod immediate ante præcessit, & iam est exactum, sed quod immediate subsequitur, quando proxime distat, & uterque modus est proprius, vulgaris, & vsitatus. Sic enim quidquid sit post horam tertiam exptam ante inchoatam quintam, potest dici fieri hora quarta, etiam si fiat in principio, vel hinc illius potest etiam dici fieri hora tertia, quia scilicet ante expletam quartam factum est. Quod maxime tunc habet vsus, quando initio quartæ horæ aliquid factum est. Et eadem ratione, si res fiat prope initium quintæ horæ, dici potest facta hora quinta, & præsertim si addatur particula diminuens, quasi hora quinta.

Secundo est obseruandum, horas diei, ac noctis variis rationibus diuidi posse ac numerari, primo à media nocte ad meridiem, & à meridie ad mediam noctem, astronomica numeratione, de qua constat non fuisse loquutos Euangelistas. Constat enim ex dictis, iuxta hanc numerationem crucifixum esse Christum fere hora duodecima diei, cum esset tem-

A pus æquinoctij, & sex horæ diei iam transissent. Secundo numerando horas ab occasu ad occasum solis, sicut Itali numerant, & hoc etiam modo constat non fuisse loquutos Euangelistas, quia iuxta eam rationem crucifixus est Christus hora decimo octaua. Tertio incipiendo numerationem horarum ab ortu solis, & sigillatim numerando omnes horas, primam, secundam, tertiam, &c. & hoc modo intellexerunt Euangelistas scriptores omnes, qui opiniones priores sequuti sunt: tamen hoc modo non possunt in concordiam redigi, si de eadem re loquuntur, ut verè loquuntur. Quia hora tertia nullo ex supra dictis modis dici potest quasi sexta, cum longe ab illa distet. Superest ergo quartus modus, qui olim fuit in vsu apud Iudæos, qui tam diem, quam noctem in quatuor vigiliis seu partes diuidebant, singulis tres horas assignantes. Ita tradunt multi, grauesque auctores statim referendi: in modo autem explicandi hanc diuisionem non concordant.

B Quidam ergo dicunt, primam illarum partium vocatam esse *Primam*, & durasse per tres primas horas diei, ab ortu solis numerando, & sic consequenter de reliquis, nam secundam illarū, quæ tres subsequentes horas complectebatur, vocabant, *tertiam*, aliam *sextam*, aliam *nonam*. Quo supposito, est facilis expositio. Nam Christus Dominus crucifigi potuit, ante inchoatam horam sextam, id est, paulo ante meridiem, quando adhuc currebat hora tertia, id est, secunda pars diei, & ita potuit recte Marcus dicere crucifixum esse *hora tertia*. Quia vero illa hora tertia iam ad exitum tendebat, & hora sexta proxime, atque immediate instabat, ideo recte potuit dicere Ioan. *Erat hora quasi sexta*. Et hanc expositionem sequuntur recētiore, lanf. in cōcor. c. 143. & alij quos Marcel. refert.

C Sed obijci solet contra hanc sententiam. Quia hic diuisionis modus videtur gratis & sine fundamento cōstitus, præsertim cum in Euangelio legamus Ioan. 11. *Nonne duodecim hora sunt diei?* ubi constat Iudæos solitos esse numerare non tantū prædictas quatuor partes diei: sed duodecim horas tertio modo supra explicato. Vnde Ioan. 1. legimus: *Erat autem hora quasi decima*, & Ioann. 4. *Hæc hora septima reliquit eum februs*, Et Matt. 20. *Circa undecimam horam exiit*. Et cōfirmatur, quia licet admitteremur diuisionem illam diei in quatuor partes, gratis diceretur, secundam partem vocatam esse tertiam horam, & tertiam sextam, & quartam nonam: sed primam, secundam, tertiam, & quartam. Primo quidem, quia nomen *hora*, nunquam in Scriptura significat, nisi duodecimam diei partem, ut patet ex locis allegatis, sicut quatuor partes, in quas nox diuidebatur, non dicebantur quatuor horæ, nec tertia, sexta, &c. Sed prima vigilia, secunda vigilia, &c. Deinde quia si prima ex his partibus dicta est *Prima*, vel ex ordine ad alias partes, vel quia in prima hora incepit, cur secunda pars non est etiam, vel secunda hora appellata, ex ordine ad alias partes, vel certe quarta hora, ex sui initio? quia, si hora incipiebat, & eadem interrogatio fieri potest de tertia & quarta parte. Nec refert si quis fortasse dicat, diuisionem hanc diei in quatuor partes fundamentum habere in antiquis Patribus, ut videre licet in Tertul. lib. de ieiunio ca. 10. & Cypr. lib. de orat. dominic. iuxta finem, Chryl. ho. 59. ad populum, & Isid. libr. de officiis Eccl. c. 19. qui tractantes de horis canon. seu de temporibus diei olim solemniter ad orationem deputatis, dicunt, diuisū fuisse diem in huiusmodi horas. & inuuant traditionem esse antiquissimam, & à tempore Iudæorum seruatum. Quod etiam colligi potest ex illo Act. 11. *Petrus & Ioan. ascendebant in templum ad horam orationis nonam*, & c. 10. *Ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam*: & infra. *Orans eram hora nona in domo mea*. Hæc (inquam) responsio non fatiscit: quia in citatis Patribus nunquam reperimus tertiam, sextam, aut nonam plures diei horas amplecti: sed solum singulis istarum horarū diei in ordine ad res diuinas, & offi-

Ian. 11.
Marcel.
Obiectio.
Ian. 11.
Ioan. 1. & 4.
Marth. 20.
Tertul.
Cyprian.
Chryl. ho.
Isidor.
Act. 11.
Act. 10.

& officium orationis fuisse solenniores. Neque ex Scriptura locis citatis videtur aliud posse colligi. Illud etiam difficultatē auget, quod neque in Scriptura, neque in citatis Patribus fit vlla mentio primae horae, sed tantum numerant tertiam, sextā, & nonam, & interdum addunt vesperam, de qua etiam saepe fit mentio in sacris literis. Vnde nouum quoque sumitur argumentum contra praedictam diuisionem dicto modo expositam. Quia si nona hora comprehendit decimam, vndecimam, & duodecimam horam diei vsq; ad occasum solis, nullum diei tempus relinquitur, quod nomine vesperae significetur, nisi fortasse crepusculum noctis, aut certe sequitur nonam, & vesperam coincidere: neutrum autem consonat tam iis, quae supra dicta sunt de vespera, quam consuetudini Ecclesiasticae, quae in horis canonicis haec tempora sub hisce nominibus distinguit.

Propter haec alij, licet admittant illam diuisionem diei in quatuor partes, multo aliter dictas voces explicant. Dicunt enim tertiam significare eam partem, quae durat per tres primas horas diei, & ad tertiam terminatur: sextam autem vocari secundum partē, quae fluit vsque ad finem sextae horae: nonam vero simili proportione partem tertiam diei nuncupari, quae in fine horae nonae absolvitur: quartam autem partem diei, quae decimam, vndecimam, & duodecimam horam diei complectitur, vesperarum nomine appellari. Ita docent Calixtus Placent. enarr. 46. super Euangelia quadagesimae ser. de Resurrectione Domini, & Syluest. in Rosa aurea in ser. diei Parasceues, art. 3. & in summa, Verbo ieiunium q. 4. Marcel. dicto li. de horis Canonicis c. 21. Iuxta quam explicationem expediuntur facillime omnes dubitationes supra positae. Quia vnaquaeque pars nomen accepit ab vltima hora in qua terminatur. Vnde quarta pars ab aliquibus vocatur etiam duodecima: sed recte quoque vocatur vespera, quia vergit ad occasum solis. Hoc etiam modo assignatur fundamentum huius diuisionis satis probabile. Sumpta enim est ex quatuor illis solennioribus horis ad orationē, vel ad res sacras destinatis: & licet illae voces *tertia, sexta, & nona*, proprie significet speciales illas horas, quae hisce numeris notantur: tamen facile extendi poterunt ad significandum totum illud tempus, quod in illis horis terminatur, vel quia per orationem, quae singulis illis horis fit, satis fit toti illi tempori, vel quia orationes illis horis assignatae toto illo tempore fieri poterant. Aut certe (quod in idem redit) descriptio diurni temporis per illas horas tanquam per notiores, & celebriores saepe fiebat, intermediis omisissis, & quae in his horis intermediis fiebant, dicebantur fieri in altera ex praedictis horis extrentis, fortasse in ea, quae minus distabat. Supposita ergo hac explicatione huius diuisionis diei in quatuor partes, conciliantur praedicta loca hoc modo: Christum crucifixum esse tempore intermedio inter tertiam, & sextam horam, & ideo denominari potuisse ab vtroque extremo.

Et haec interpretatio est quidem probabilis, sed non minores difficultates patitur quam praecedens. Primo quidem, quia si prima pars diei tribus primis horis concludebatur, difficile creditu est, proprie ac vere dici potuisse factum esse hora tertia id, quod post horam integram, vel fortasse duas gestum est. Vel è contrario, si secunda pars diei sub sexta concludebatur, non erat, cur Ioannes adderet *hora quasi sexta*, sed simpliciter dicendum esset *hora sexta*. Secundo (quod me magis mouet) iuxta hanc expositionem oportet dicere Christum fuisse crucifixum intra horam quartam diei, vel ad summum in initio quintae: hoc autem incredibile videtur, si quae supra notata sunt de discursu passionis attente pensentur. Deinde tota illa interpretatio tantum videtur quadam coniectura probabilis. Si autem coniectura vti licet, possumus fortasse aliam non minus proba-

abilem excogitare, scilicet tertiam, sextam & horam nonam diei fuisse olim specialiter ad orandum deputatas, & ideo fuisse notiores, & celebriores (vt supra probatum est.) Tamen quia homines facile aliquantulum anteponunt, vel postponunt actiones, quae certis temporibus praescriptae sunt, hinc fieri facile potuit, vt nomen *tertia* non tantum horam tertiam, sed etiam antecedentem, & subsequenter complecteretur. Et eadem ratio est de sexta, & de nona. Sicut nunc etiam, vulgari sermone dicimus esse horam vesperam, quamuis paulo magis, vel minus distet. Et in hac significatione hora tertia incipiebat à secunda hora diei, & finiebatur à quarta, & sic de aliis: atque ita superest vndecima, & duodecima hora diei, quae possint vesperarum nomine significari. Et iuxta hunc modum fere est eadem conciliatio Euangelistarum: euitatur tamen prima difficultas. Quia hoc modo proprie potest dici Christus crucifixus hora tertia: etiam si in fine quartae crucifixus sit, quae etiam dicitur *hora quasi sexta*, quia statim à tempore quintae horae incipiebat sexta, hoc modo, id est, in ordine ad orationem, vel ad res sacras. Altera tamen difficultas eadem manet in hac sententia, quia videtur tempus illud quatuor horarum breuius, quam vt potuerit in eo Christus crucifigi.

Denique difficultates tactae contra primum modum explicandi illam diei diuisionem non ita vrgent, quin possit earum omnium sufficiens ratio reddi, si commode explicetur. Vnde cum alias modus ille aptior sit ad explicandos Euangelistas & soluendas difficultates in historia passionis occurrentes, videtur praefendus. Et primum quod attinet ad fundamentum, vel autoritatem, in qua nititur haec partitio diei, eadem difficultas communis est huic modo, & ceteris. Atqui non dicimus diurnum tempus fuisse aliquando diuisum in quatuor partes aequales, quae illis nominibus *prima, tertia, sexta, & nona* significantur, sicut nox diuidebatur in quatuor vigilias, quia neque hoc nobis est necessarium, neque sufficiens habemus illius fundamentum. Hoc ergo solum ex antiquitate sumimus, illas horas, *tertiam, sextam, & nonam* fuisse celebriores, fortasse quia erant ad orationem specialiter deputatae, atque ideo illarum vsu frequentiore fuisse, magisque vsitatum ad referendas actiones sacras, seu tempora, in quibus fiebant. Vnde coniectamus extensionē aliquā factam esse in vsu, & significatione illarum vocum *tertia, sexta, & nona*, vt plus temporis, quam singulari, ac praecise diei horae significarent, quacumque ratione id interpretemur. Deinde non refert, quod nomen primae horae non reperitur apud antiquos in hac significatione. Quod enim haec sententia asserit, solum est, tres primas horas diei non esse comprehensas sub nomine tertiae, siue illud prima hora, siue simpliciter primum matutinum tempus, aut mane diei, siue alio modo appelletur. Rursus potest aptissima ratio reddi horum nominum in praedicta significatione. Tempus enim assignatum v. g. ad eam orationem, quam *tertiam* appellamus, erat hora tertia diei elapsa, seu audita: iuxta communem autem loquendi modum, quod faciendum est statim audita hora tertia, propriissime dicitur fieri *hora tertia*. Sic enim, qui docet, vel legit à signo horae tertiae, vsque ad signum horae quartae, proprie dicitur docere hora tertia. Ad hunc ergo modum illa oratio dicebatur fieri hora tertia, & inde extenso vocabulo totum illud tempus dicebatur tertia hora, donec inchoaret sexta, de qua, & de nona eadem ratio est, proportione seruata. Nec refert, quod illud tempus quod *nona* adscribitur, possit et *vespera* appellari iuxta vsu scripturae, & Iudaeorum. Quia nomen vesperae non est desumptum à tempore orationis, sed aliunde, vt supra tractauimus. Quamquam etiam dici potest, etiam si dicamus horam nonam incepisse audito signo horae nonae, & currente iam decima, non oportere, vt totum tempus reli-

quum

Calixt. Plac.
Syluest.

Marcel.

quum vsq; ad finem diei dicatur hora nona. Nam si fortasse antea erat tempus aliquod orationi, vel sacrificio vesperino deputatum, incipiente illo tempore, potest dici finiri tempus nona. Iam enim diximus non oportere has voces ad significandas aequales temporis partes esse extensas: sed vnaquaq; significat tempus suae orationi consecratum, quod eandem denominationem retinet, donec tempus alterius orationis incipiat, sius illud aequae distet, siue non. Tandem non obstat, quod in scriptura sacra interdum fiat mentio aliarum horarum. Neque enim negamus, quin Iudaei diuiderent diurnum tempus in duodecim partes, vel horas, quibus ad metiendas suas actiones vterentur: quin potius illa nomina *tertia, sexta, & nona* horae hanc diuisionem supponunt, & ideo non est mirum, quod interdum fiat mentio aliarum horarum, praesertim quando agitur de integra diuisione totius diei, vt in eo loco Ioan. 11. vel quando iuxta occurrentem materiam oportet proprium, ac indiuisibile tempus, quoad fieri possit, indicare. Et hoc modo videtur locutus Petr. Act. 2. cum dicit, *Cum sit hora diei tertia*. Ille enim propriissime de tertia hora diei videtur loquutus. Quia id erat necessarium ad rem, de qua agebat, scilicet vt ostenderet non esse aptum tempus, in quo discipulij ebriij esse possent. Similiter in loco illo Ioan. 4. Regulus voluit conferre tempus verborum Christi cum tempore, in quo melius filius habuit, & ideo oportuit propria horam septimam describere. Et idem fere est de alio loco Matth. 20. in quo oportuit declarare, operarios vltimo loco vocatos solum vna hora diei laborasse. Quod ergo dicimus, est, aliam descriptionem per horas ad orationem deputatas fuisse etiam valde vfitatam, vt ex alijs locis scripturae probauimus, & perse verisimile esse, Euangelistas vsos esse hoc genere enumerationis: tum quia hoc apparet necessarium ad eorum concordiam: tum quia non sine causa, & mysterio solis illis uocibus vti sunt *tertia, sexta, & nona*. Quia enim mors Domini erat res maxime sacra, ac perfectissimum sacrificium, ideo voluerunt illam describere per horas diuini rebus destinatas, quae etiam illo tempore, quo ipsi scripserunt, inter Christianos obseruabatur in memoria passionis Christi, vt in eis speciales orationes, seu horae canonicae recitarentur. Quocirca in re tam lubrica, & difficili hac expositio videtur omnino probanda, dum alia aptior non occurrerit.

Adhuc vero superest difficultas ex verbis Luc. 23. dicentis: *Erat autem hora sexta, & tenebrae factae sunt super vniuersam terram*, cum tamen Ioan. dicat hora fere sexta Pilatum sedisse ad iudicandum: quod necesse est factum esse ante illas tenebras, per horam saltem integram, & Matth. ac Marc. dicat tenebras sese effudisse hora sexta. Quae difficultas facillime posset expediri, si intelligerentur haec loca de sexta hora diei proprie, & in rigore. Nam (vt alibi supra notauimus) illud quasi potest interdum minuere, & interdum addere, & ita in praesenti potest indicare, vel horam nondum inceptam, vel parum antea transactam. Ioannes ergo dixit *hora quasi sexta*, quia nondum erat incepta: Lucas vero quia paulo post transactam, seu auditam sextam horam tenebrae factae sunt. Alij vero Euangelistae dixerunt simpliciter *hora sexta*, quia quod fit paulo post auditum signum alicuius horae, in ea hora fieri dicitur, vt paulo antea notauimus. Quia vero dictum a nobis est, Euangelistas non numerare horas diei praedicto modo, sed secundum aliam enumerationem supra explicatam, ideo addendum est Ioannem dixisse, *hora quasi sexta*, quia maior pars totius temporis, quod sub hora tertia comprehendi poterat, transactum erat: quam fortasse integra hora diei desse vsq; ad initium sextae horae. Quando enim plusquam dimidia pars praecedentis horae transacta est, communiter solemus dicere, quasi adesse sequentem horam. Quod maxime

Fr. Suarez tom. 4.

A in loquutione Ioannis locum habuit, quia illa hora cuius initium proxime instabat, erat reuera hora sexta diei, & in fine eius, quando scilicet audiri solet signum vniuscuiusque horae, incipiebat sexta hora, secundum aliam appellationem, quam diximus sumptam esse in ordine ad orationem, seu res sacras.

Quod vero Lucas dixit tenebras factas esse quasi hora sexta, dupliciter explicari potest, primo dicendo etiam tenebras inchoatas fuisse paulo ante auditum signum sextae horae. Nam illa particula diminuens quasi, potest magis, vel minus minuere, & ideo licet tempus, de quo loquitur Lucas, vt minimum distet per horam diei integram a tempore, de quo loquitur Ioan. nihilominus potuit eodem verbo explicari. Alij vero Euangelistae dixerunt tenebras factas esse hora sexta, quia prope auditum signum eius factae sunt. Sed haec Lucae expositio vnam patitur difficultatem.

B Quia videtur necessarium, vt ad crucifixione Christi, vsq; ad tenebras bonum aliquod temporis spatium intercesserit, vt supra ex Hierony. super Marcum argumentabamur. Diximus autem exponeres locum Marci, Christum crucifixum esse, paulo ante sextam horam, ergo non potuerunt eodem tempore tenebrae fieri. Nam quod Canus dicit, Christum crucifixum esse in initio sextae horae diei, & tenebras inchoatas esse in fine eiusdem horae, non videtur posse consistere cum narratione Ioannis, etiam iuxta ipsius Cani interpretationem. Nam si Pilatus sententiam dixit paulo ante initium sextae horae, quomodo potuit Christus crucifigi in initio eiusdem horae? Non enim potuerunt in dimidia hora naturali fieri omnia, quae a prolotione sententiae vsque ad crucifixionem facta sunt, vt supra deduximus. Potest ergo aliter exponi

C Lucas, tenebras coepisse ingruere aliquanto tempore post sextam horam inchoatam, sed auditum signum illius, & ideo dixisse, *hora quasi sexta*. Quia non initio illius, sed illa iam decurrente tenebrae factae sunt. Quod non obstat, quominus alij Euangelistae dicere potuerint, factas esse hora sexta, & hoc modo intercessit aliquod tempus inter crucifixionem, & tenebras, nempe aliqua pars horae tertiae in fine eius, & alia, quae fluxit in principio sextae. Quod tempus satis est, vt in eo potuerint fieri circa Christum crucifixum ea, quae Euangelistae narrat facta esse ante initium tenebrarum.

In tertio membro praesentis quaestionis indagandum iam nunc est, quomodo hora Christus sit mortuus, quod facile ex dictis decidi potest. Tres enim primi Euangelistae significant Christum mortuum esse hora nona, & quamuis non declarent expresse, in principio ne, an decursu illius: tamen satis clare ex eis colligi, ac probari potest in initio, vel paulo post, mortuum esse. Dicunt enim tenebras durasse vsque ad horam nonam: nimirum inchoatam, siue vsq; ad auditum signum horae nonae. Nam licet illud signum reuera sit finis naturalis horae diei: tamen vocatur initium in ordine ad actionem, secundum communem modum loquendi, & mensurandi, vt supra notauimus. Deinde dicit Matth. Christum circa horam nonam exclamasse, *Deus meus, Deus meus*, & c. & statim subiungit mortem eius. Denique ab illo initio horae nonae vsque ad occasum solis tantum tres horae decurrant: ergo non potuit Christus mori multo post, quia ante solis occasum fuit de cruce depositus, ac sepultus, non potuerunt autem omnia, quae facta leguntur a morte vsq; ad sepulturam eius multo breuiori tempore, quam trium horarum fieri, vt facile patebit historiae Euangelicam consideranti. Ex quo tandem colligitur (quod etiam Iansenius annotauit) Christum aliquantum plus tribus horis viuum in cruce pependisse. Quia (vt diximus) paulo ante sextam crucifixus est, & tota hora sexta, quae (vt dictum est) tres horas diei complectebatur viuus permanfit in cruce, & tandem in initio horae nonae, (quod erat initium quartae horae ad crucifixione sua) vel paulo post mortuus est.

NA QVÆ.

Horarum conputatio inter Iudaeos qualis.

Act. 2.

Ioan. 4.

Matth. 20.

Dubium. Luc. 23.

Hieronymus

Canus

Hora mortis Christi.

Matth. 27.

Iansenius